

Univerzita Karlova Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Agata Hauerová

Tendence ve vývoji slovní zásoby u nejmladší generace v Českém Těšíně
Trends in Development of Vocabulary in the Youngest Generation in Český Těšín

Praha 2012

Mgr. Alena A. Fidlerová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především Mgr. Aleně A. Fidlerové za ochotné vedení mé práce, za čas, který mi v konzultacích věnovala a především za její lidský přístup, bez něhož bych svou bakalářskou práci nikdy nedokončila.

Dále bych chtěla poděkovat vedení a všem pedagogům Gymnázia Český Těšín i Gymnázia s polským jazykem vyučovacím Český Těšín za vstřícnost a umožnění provést můj výzkum v době školního vyučování a také všem respondentům, bez jejichž spolupráce by tato bakalářská práce nemohla vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Návsi dne 22 .7. 2012

podpis

Abstrakt: Tato bakalářská práce se zabývá stavem běžné mluvy nejmladší generace v Českém Těšíně. Jejím cílem je rozpoznat a popsat hlavní tendence ve vývoji běžně mluveného jazyka na základě dotazníkového výzkumu. Práce zahrnuje teoretickou část vymezující na základě odborné literatury hlavní pojmy. Výsledky výzkumu jsou srovnány se stavem zachyceným v Českém jazykovém atlase a s referenčním vzorkem informátorů z nejstarší a střední generace.

Klíčová slova: Český Těšín, dialektologie, slovní zásoba, nejmladší generace

Abstract: This thesis is presenting actual state of vocabulary in common speech of the youngest generation in Český Těšín. The purpose of the research is to recognize and describe development and changes of word stock according to the research questionnaire. The work includes theoretical part which elucidate characteristics of main terms based on the review of the literature. The survey results are compared with state noticed in Český jazykový atlas and with sample of the oldest and middle generation.

Key words: Český Těšín, dialectology, vocabulary, the youngest generation

Obsah

Obsah.....	18
Seznam zkratk	23
Motto	24
1. Úvod	14
2. Historie Českého Těšína	16
3. Dosavadní stav zkoumání nářečí polsko-českého smíšeného pruhu.....	17
3.1 Z pohledu české dialektologie.....	17
3.2 Z pohledu polské dialektologie	18
3.3. Amatérská bádání	20
4. Nářečí českého národního jazyka.....	20
5. Slezská nářeční skupina	21
5.1 Polsko-český smíšený pruh.....	21
5.1.2 České nářeční texty.....	22
5.1.3 Encyklopedický slovník češtiny	22
5.1.4 Některé další práce.....	22
5.1.5 Charakteristické znaky nářečí polsko-českého smíšeného pruhu.....	23
6. Vymezení základních pojmů.....	23
6.1 Nejmladší generace.....	23
6.2 Běžná mluva	24
6.2.1 Základní vymezení.....	24
6.2.2 Běžná mluva ve Slezsku.....	24
6.2.3 Běžně mluvený jazyk nejmladší generace	25

7. Metoda a cíl práce	26
7.1 Cíl práce	26
7.2 Metoda práce	26
7.2.1 Nejstarší a střední generace	26
7.2.2 Nejmladší generace	27
7.2.3 Vnější podmínky výzkumu	27
7.2.4 Struktura dotazníku	27
7.2.5 Lexikální jednotky v dotazníku	29
7.2.6 Položky dotazníku	30
7.2.7 Nahrávky	32
8. Prezentace výsledků výzkumu	33
8.1 Úterý	37
8.2 Žena	38
8.3 Muž	38
8.4 Svatební obřad	39
8.5 Dvojčata	40
8.6 Kmotra	41
8.7 Krocán	41
8.8 Sazenice	42
8.9 Kapusta	43
8.10 Potkan	44
8.11 Krmná řepa	44
8.12 Vánočka	45

8.13 Koblíha.....	46
8.14 Slanina.....	46
8.15 Sklep	47
8.16 Slupka	48
8.17 Jíška	49
8.18 Houska	49
8.19 Vepřové maso.....	50
8.20 Sítko na mouku.....	51
8.21 Drobtý	52
8.22 Poklička.....	52
8.23 Sběračka.....	53
8.24 Polštář	54
8.25 Hadr	55
8.26 Světnice.....	55
8.27 Ovar	56
8.28 Trakař	57
8.29 Bidýlko nad kamny.....	58
8.30 Pokyn pro koně „jed!“	59
8.31 Kráva je březí	59
8.32 Kulatá příčka u žebříku.....	60
8.33 Neposečená stébla za sekáčem.....	61
8.34 Chumáč ovoce (na stromě).....	62
8.35 (brambor) klíčí.....	62

8.36 Uschlý zbytek květu na spodu jablka	63
8.37 Velikonoční pomlázka (zvyk)	64
8.38 Hubený	64
8.39 Hladový	65
8.40 Stejný	66
8.41 Klouzat se	67
8.42 Mží	67
8. 43 Lhát	68
8.44 Líbat se	69
8.45 Rozsvítit	69
8.46 Omítat	70
8.47 Kácet stromy	71
8.48 Stmívá se	71
8.49 Rozednívá se	72
8.50 Kynout	73
8.51 Ždímat	73
8.52 Bydlet	74
8.53 Překážet	74
8.54 Zkazit	75
8.55 Uhodit se	75
8.56 Protože	76
8.57 Také	77
8.58 Nyní	77

8.59 Nějak	78
8. 60 Dnes	78
8.61 Porovnání odpovědí v nahrávkách a v dotaznících	79
9. Porovnání výsledků výzkumu s diplomovou prací Lucie Kluskové	79
9.1 Dvojčata	80
9.2 Polštář	80
9.3 Ovar	81
9.4 Kobliha	81
9.5 Slanina	81
9.6 Potkan	82
9.7 Kynout	82
9.8 Stejný	82
10. Závěry	84
11. Seznam literatury	87
11.1 Seznam citované literatury	87
11.2 Seznam prostudované literatury	88
12. Seznam příloh	89
Příloha 1: Dotazník pro nejmladší generaci	89
Příloha 2: Dotazník pro nejstarší a střední generaci	89
Příloha 3: Nahrávky rozhovorů (přiloženy na CD)	89

Seznam zkratek

ČJA: *Český jazykový atlas*. Balhar, J. a kol. Český jazykový atlas I.- V. Praha: Academia, 1992, 1997, 1999, 2002, 2005.

ESČ: *Encyklopedický slovník češtiny*. Ed. Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová. Praha: Lidové noviny, 2002.

např.: například

aj.: a jiné

apod.: a podobně

os.: osoba

p.-č.: polsko-český

sg.: singulár

pl.: plurál

prét. : préteritum

Motto

Płyniesz Olzo po dolinie

*Płyniesz, Olzo, po dolinie,
Płyniesz, jak przed laty,
Takie same na twym brzegu
Kwitną wiosną kwiaty.*

*A twe wody w swoim biegu,
Się nie zamąciły;
I tak samo lśnią się w słońcu,
Jak się dawniej lśniły.*

*Ale ludzie w życiu swoim
Zmienili się bardzo;
Zwyczajami, wiarą przodków
Ledwie że nie gardzą.*

*I dąb z dębem na twym brzegu,
Jak szumiał tak szumi;
Lecz wnuk starą mowę dziadów
Ledwie że rozumie. (...)*

1. Úvod

Báseň *Płyniesz, Olzo, po dolinie*, kterou na konci 19. století napsal těšínský patriot a básník Jan Kubisz, jsem jako motto své bakalářské práce nevybrala náhodou. Její zhudebněná verze, jež se později stala neoficiální hymnou celého Těšínského Slezska, tedy českého i polského, a kterou si lidé na obou březích zmiňované řeky Olše dodnes při nejrůznějších příležitostech zpívají, v sobě totiž skrývá sloku, která velmi přesně vystihuje téma mojí bakalářské práce. Zpívá se v ní: *I dąb z dębem na twym brzegu, / Jak szumiał tak szumi; / Lecz wnuk starą mowę dziadów / Ledwie że rozumie*. Volně můžeme přeložit jako: *Duby na tvém břehu stále stejně šumí, ale vnuk už staré mluvě svých předků jen těžko rozumí*.

Moje bakalářská práce se zabývá výzkumem běžné slovní zásoby studentů gymnázií v Českém Těšíně, především tedy tím, zda je v jejich běžné mluvě zachováno nářečí tak, jak bylo zjištěno v Českém jazykovém atlasu. Předpokládám, že dialekt je i dnes u nejstarší generace velmi silně zachován, ovšem s každou další generací ustupuje a nářeční rozdíly se více či méně stírají. Domnívám se, že se tradiční teritoriální dialekt ukáže v běžné mluvě nejzachovanějším u nejstarší generace, u studentů ve věku 15 - 19 let očekávám spíše výsledky blížíící se hovorové nebo spisovné češtině.

Dnešní studenti jsou médii i ve škole velmi silně ovlivňováni spisovným jazykem, nynější svět jim také nabízí mnoho možností, jak komunikovat s lidmi z jiných nářečních oblastí, což bylo dříve jevem spíše výjimečným. Pokud tedy jejich běžnou mluvou není tradiční nářečí, bude se zjištěný stav blížit spíše interdialektu, obecné slezštině, nebo spisovnému jazyku, či dokonce obecné češtině?

Výzkumem běžné mluvy se v poslední době zabývalo mnoho lingvistů. Mnou předkládanou bakalářskou prací je nutno chápat jako drobný příspěvek do výzkumu v této oblasti jazyka a zároveň jako začátek sběru materiálu pro mou diplomovou práci. Zaměřuji se především na běžnou mluvu nejmladší generace v Českém Těšíně a na porovnání získaného materiálu s běžně mluveným jazykem u referenčního vzorku nejstarší a střední generace.

V úvodní teoretické části nejprve v krátkosti přiblížím historii Českého Těšína hlavně s přihlédnutím k jeho osídlování obyvateli z různých nářečních oblastí. Stručně shrnu dosavadní stav bádání o nářečích celého polsko-českého smíšeného pruhu, a to jak z pohledu naší, tak i polské jazykovědy. Největší pozornost budu věnovat pracím, které se přímo zabývají dialektem Těšínska.

Připomenu také základní znaky slezských nářečí a různá pojetí ohraničení polsko-českého smíšeného pruhu. Dále se zaměřím na obecné vymezení pojmu běžná mluva, na jeho chápání dnešní jazykovědnou bohemistikou a jeho aplikaci na situaci v mnou zkoumané oblasti. Ve všech částech se především snažím upozorňovat na to, co by mohlo ovlivňovat dnešní jazykovou situaci.

Hlavní část mé práce je popis metody spolu s prezentací a interpretací výsledků průzkumu, který jsem uskutečnila pomocí dotazníku o 80 položkách z lexikální vrstvy jazyka. Statisticky zpracované údaje pak srovnám se stavem zachyceným v *Českém jazykovém atlase* a také v magisterské diplomové práci Lucie Kluskové *Proměny lexika běžné mluvy v polsko-českém smíšeném pruhu* z roku 2009. Dotazník této práce se totiž s mým dotazníkem shoduje v několika položkách, což nabízí zajímavou možnost konfrontování našich výsledků.

2. Historie Českého Těšína

Následující kapitolu jsem zpracovala podle prvního dílu pětidílné monografie *Těšínsko* od Ivo Stolaříka, Jaroslava Štíky a Věry Tomolové z roku 1997.

Podle legendy vznikl Těšín v roce 810, když se u studánky setkali tři bratři, synové tehdejšího těšínského knížete, Bolko, Leško a Češko. Ze svého shledání měli takovou radost, tak moc se z něj těšili, že založili město Těšín. Ve skutečnosti však byl Těšín založen jako opevněné hradiště, které dnes náleží nedaleké Chotěbuzi a je celé přístupné široké veřejnosti.

První písemná zmínka o Těšíně ovšem pochází až z pozdější doby, a to z roku 1155, z buly papeže Hadriána IV. Městská práva Těšín získal už v roce 1290. Byl sídelním městem dynastie Piastovců, kníže Měšek I. byl jejím zakladatelem a dodnes nejslavnějším těšínským knížetem. Strategické umístění na křižovatce obchodních cest blízko Jablunkovského průsmyku napomáhalo rychlému rozvoji města (Stolařík, Štika, Tomolová, 1997, s. 42).

V 18. století se město proslavilo tzv. Těšínským mírem, který ukončil válku Marie Terezie s Pruskem (Stolařík, Štika, Tomolová, 1997, s. 54). Během 1. světové války zde byl situován generální štáb rakousko-uherské armády. Po roce 1918 se Těšín stal předmětem tzv. Sedmidenní války mezi Československem a Polskem. Po jejím skončení bylo Těšínsko mocnostmi Dohody rozděleno mezi oba státy. Hranicí se stala řeka Olše, historické centrum města tedy připadlo Polsku a česká část se z předměstí stala okresním městem, které dostalo název Český Těšín. Po Mnichovu byl Český Těšín obsazen polskou armádou a po vypuknutí 2. světové války byl připojen k Třetí říši. V roce 1958 se Polsko vzdalo územních nároků na Těšínsko. Významným rodákem je např. Jiří Třanovský, Milan Cieslar, Ludvík Aškenazy a další.

Oblast Těšínska byla vždy multikulturní. Ještě do roku 1945 žilo v Těšíně mnoho Němců, ve 2. polovině 20. století sem emigrovalo mnoho Řeků, dnes je Těšín domovem skupin Vietnamců (93), Slováků (15 948), Romů (287) a Ukrajinců (225) (<http://www.czso.cz>, 29. 5. 2011).¹

Na Těšínsku žije velmi početná polská národnostní menšina, jejíž členové se většinou i sami hlásí k polské národnosti. Tito občané se převážně vzdělávají ve školách s polským

¹ Je třeba si uvědomit, že Český statistický úřad eviduje pouze ty osoby, které žijí na území České republiky legálně. Počet nelegálních přistěhovalců může být tedy ještě mnohem vyšší.

jazykem vyučovacím. Tento systém momentálně využívají asi dva tisíce žáků mateřských, základních i středních škol.

„Navzdory rozdílům v etnickém povědomí a spisovných jazycích spojoval občany z těšínského Slezska ještě na začátku 20. století společný běžně mluvený jazyk, který je nejčastěji nazýván po našymu. Teprve v souvislosti s uspořádáním hranic z r. 1920, kdy bylo území dřívějšího Těšínského knížectví rozděleno mezi Polsko a Československo, začala se prohlubovat jak jazyková, tak kulturní diference: do dnešní doby se vytvořily tři etnolingvistické skupiny: (1) etničtí Poláci v Polsku, (2) etničtí Češi v Zaolší a (3) etničtí Poláci v Zaolší.“ (Šipková, 1997, s. 155).

V Českém Těšíně je v souvislosti s blízkou hranicí s Polskou republikou a podobností mezi češtinou a polštinou (mluvená polština se od češtiny liší asi jen v 26 % Nekvapil, Sloboda, Wagner, 2009, s. 31) rozšířeným jevem recepční multilingvismus. Jde o stav, kdy každý z mluvčích mluví svým jazykem, ale navzájem se spolu dorozumí (Nekvapil, Sloboda, Wagner, 2009, s. 43).

3. Dosavadní stav zkoumání nářečí polsko-českého smíšeného pruhu

V následující kapitole se nesnažím obsáhnout všechnu literaturu, která se věnuje dialektům polsko-českého smíšeného pruhu, to ani není v rozsahu mé bakalářské práce možné. Vybírám proto základní díla české i polské dialektologie s přihlédnutím k jejich přínosu ke zkoumání situace na Těšínsku.

3.1 Z pohledu české dialektologie

V prvním komplexním díle české dialektologie nazvaném *Základové dialektologii československé* (1864) od Aloise Vojtěcha Šembery se polsko-český smíšený pruh nezmiňuje. Autor opomíjí celou skupinu slezských nářečí, byl totiž přesvědčen, že československý jazyk má tři nářečí: české, moravské a slovenské. Nejblíže se Českému Těšínu přiblížil při zkoumání různorečí Opavsko-Ostravického, které v jeho klasifikaci patřilo do nářečí moravského. (Šembera, 1864, s. 9). Tato práce je pro dnešní zkoumání dialektů již zastaralá, ale můžeme si jí cenit především pro její historickou hodnotu.

Pro těšínská nářečí je velmi závažná až dvojdílná kniha *Východolašská nářečí* (1946 a 1949) od Adolfa Kellnera. V nich došel autor k závěru, že území polsko-českého pruhu je původem české. Toto tvrzení je dnes sice považováno za sporné, ale tato obsáhlá monografie byla ve své době významným příspěvkem do výzkumu slezských nářečí, Kellner se pokusil

stanovit původ dialektů na základě analýzy českých i polských prvků v nich obsažených a také historických pramenů (Kellner, 1946, s. 103).

Za výchozí dílo pro svou práci považují *Nástin české dialektologie* (1972) Jaromíra Běliče, jehož práce má pro zkoumání nářečí polsko-českého smíšeného pruhu zásadní význam. V těchto nářečích Bělič potvrdil znaky jak češtiny, tak i polštiny. Podle něj se tato nářečí jevy lišícími se od slezské nářeční skupiny českého národního jazyka přibližují polštině nebo alespoň sousedním polským nářečím. Všechny charakteristické znaky, které vyčlenil, dokládá na ukázkách živé řeči, které zachycují tehdejší aktuální stav (Bělič, 1972, s. 310). Ukázka z Českého Těšína bohužel chybí, zaznamenaná je ale promluva muže z Albrechtic, které jsou od města vzdáleny jen několik kilometrů.

Nářeční syntax zachytil Jan Balhar ve *Skladbě lašských nářečí* (1974), protože se ale moje bakalářská práce zaměřuje na lexikum, toto dílo má pro mě pouze funkci informační.

Z dalších prací vybírám například: *České nářeční texty* (1972, viz kapitolu 5.1.2) rovněž *Dialektologii moravskou* (1895) Františka Bartoše. Z prací zahraničních lingvistů uvedu *Borders of Language and Identity in Teschen Silesia* (1996) Kevina Hannana. Této monografii se ve své recenzi *Hranice jazyka a identity v těšínském Slezsku* (1997) věnuje Milena Šipková.

3.2 Z pohledu polské dialektologie

Nářečím polsko-českého smíšeného pruhu se samozřejmě nevěnují jen čeští lingvisté, zájem o tuto oblast mají také polští dialektologové.

Z mého zkoumání vyplynulo, že situace Těšínska není dodnes jednoznačně vyřešena a dialektologové obou zemí se zatím neshodli na společném stanovisku. Polští lingvisté tradičně řadí těšínská nářečí, kterými se mluví na území České republiky, do podskupiny slezských nářečí patřící do teritoriálních dialektů polského jazyka. Toto tvrzení podporuje fakt, že těšínská nářečí jsou spolu se slovenskými dialekty z okolí Oravy, Spišské Nové Vsi a Čadce považovány za jediné dialekty polštiny mimo území Polské republiky (Dubisz, Karas, Kolis, 1995, s. 55). Oproti tomu čeští jazykovědci odlišují slezská nářečí na našem území od slezských nářečí v Polsku (viz Bělič 1972 a kapitola 3.1) a řadí je mezi česká nářečí v širším slova smyslu.

Pro jazykovou situaci polsko-českého smíšeného pruhu mají v polské dialektologii termín *dialekty mieszane*. Dialekty tohoto typu jsou charakterizovány jako útvary buď na hranici dvou nářečí jednoho jazyka, nebo dvou různých jazyků, jejichž rysy s v *dialektach mieszanych* mísí (Dubisz, Karas, Kolis, 1995, s. 38).

Nejrozsáhlejší publikací o této problematice je dvoudílná monografie Karola Dejny *Polsko-laskie pogranicze jezykowe na terenie Polski* (1951 a 1953). Ten se ve své práci zabývá hlavně jazykovou příslušností těchto nářečí na pomezí dvou jazyků. Dejna také odmítá označení východolašská nářečí a to především v článku *Z zagadnień polsko-czeskiego pogranicza jezykowego*. Jeho práce je ale pro mou bakalářskou práci poněkud zastaralá.

Nářečím na pomezí České republiky a Polska se také věnuje, v Olomouci působící polský lingvista, Edvard Lotko. Ve svých výzkumech se zabývá rozdíly mezi češtinou a polštinou, a dotýká se přitom také nářečí v polsko-českém smíšeném pruhu. Lotko také zaznamenal některé ukázky promluv z této oblasti, které byly poté použity do *Nástinu české dialektologie* (1972).

Z novějších polských dialektologických prací vybírám knihu *Dialekty i gwary polskie* (Dubisz, Karas, Kolis, 1995). Zajímavé je na ní pro moji bakalářskou práci především to, že se problematikou polsko-českého smíšeného pruhu zabývá hned několikrát a vzhledem k době vydání by měla reflektovat aktuální stav bádání. *Cieszyńskie gwary* podle jejich autorů překračují hranice Polska a zasahují až do české části Slezska. Počátky tohoto stavu jsou přičítány kolonizaci oblasti na přelomu 16. a 17. století, kdy na území dnešního Těšínska přicházeli polští osadníci a usazovali se zde (Dubisz, Karas, Kolis, 1995, s. 25).

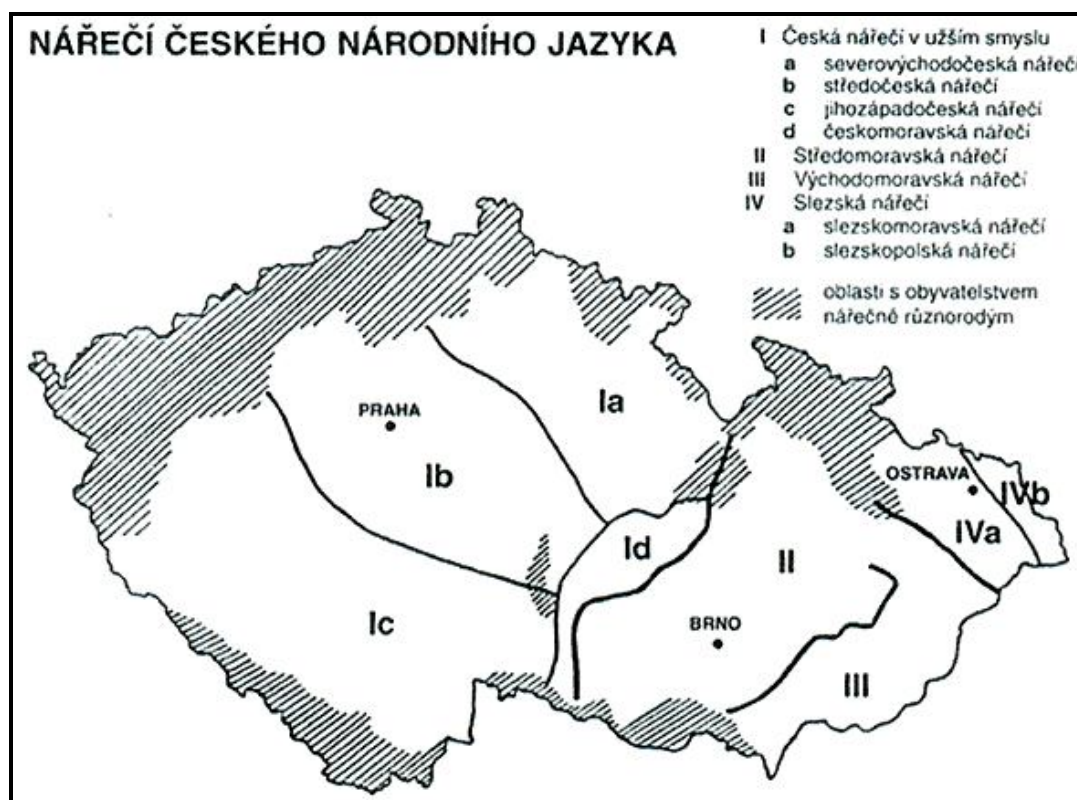
Velmi autoritativní prací je *Słownik gwar polskich* (1982 - 2006), který vycházel pod vedením Mieczysława Karasia v Institutu polského jazyka v Krakově. Jde o šestidílný polsko-nářeční slovník doplněný mapami dialektů. Právě tyto mapy dokládají, že je v polské jazykovědě české Těšínsko vnímáno jako území dialektů polštiny. Mapa *Ugrupowanie dialektów i poddialektów polskich* (Karasia, 1982, s. 168) uvádí ve slezském dialektu celkem tři poddialekty, které leží na území naší republiky: jablunkovský, těšínský a český pohraniční. V dalších slovníkových mapách je tento systém jednotně zachován.

3.3. Amatérská bádání

Dialekty na Těšínsku se také stále zabývá i mnoho amatérských badatelů. K jejich nejvýznamnějším projektům patří internetový polsko-nářeční slovník, který je dostupný na adrese <http://www.republikasilesia.com>. Ten umožňuje každému zájemci o dialekty okamžitý překlad slova z nářečí do polštiny.

V roce 2010 vydal českotěšínský rodák a pedagog Władysław Milerski svůj *Zachodniocieszyński słownik gwarowy*. Slovník se skládá z materiálu, který Milerski získal během 10 let na celém území polsko-českého smíšeného pruhu, a je doplněn doklady nářečního lexika z děl regionálních básníků a spisovatelů. Celkem je v něm obsaženo asi 13 000 hesel, která jsou vždy nejprve uvedena v polštině a poté v příslušném nářečním ekvivalentu.

4. Nářečí českého národního jazyka

Obrázek č. 1: Nářečí českého národního jazyka (EŠČ, 2002, s. 393)

Na území našeho státu se nacházejí čtyři nářeční skupiny: česká nářečí v užším smyslu, středomoravská, východomoravská a slezská. Každá tato skupina se dále dělí na několik podskupin.

Nejčastější nářeční rozdíly jsou: Čechy x Morava x Slezsko nebo Čechy x Morava a Slezsko, případně Sever x Jih (Jančák, 2001, s. 175). Bližší charakteristika nářečních skupin českého jazyka je uvedena v ESC (2002, s. 393) nebo také v *Nástinu české dialektologie* (1972, s. 11).

5. Slezská nářeční skupina

Ve své práci se sice zaměřuji na lexikum běžné mluvy, v následující kapitole ale stručně uvedu nejdůležitější rysy nářečí ve Slezsku na základě *Nástinu české dialektologie* (Bělič, 1972, s. 285-291):

- mají stejné střídnice jako u východomoravské skupiny, ale krátké
- ztratila samohláskovou kvantitu
- zachování rozdílu mezi *i* a *y*
- u infinitivu koncovky na *-t'*, *-c*, *-č*
- fonémy *dz*, *dž*
- palatalizované ostré sykavky

5.1 Polsko-český smíšený pruh

V následující podkapitole stručně shrnu dosavadní pojetí polsko-českého smíšeného pruhu v nejdůležitějších dialektologických pracích, přesněji jeho územní vymezení, hlavní znaky i samotné pojmenování.

5.1.1 Nástin české dialektologie

Vedle čtyř základních nářečních skupin existuje podle *Nástinu české dialektologie* ještě polsko-český smíšený pruh, který leží přibližně mezi Bohumínem a Jablunkovem, tato oblast tedy není zařazena pod nářečí slezská, ale je pro ni vydělena zvláštní kategorie, protože zaujímá „*zvláštní postavení v komplexu českého národního jazyka*“ (Bělič, 1972, s. 12). Bělič ve své práci také zásadně trvá na používání historiografického hlediska pro pojmenovávání nářečních skupin, tedy nářečí slezská namísto lašská, středomoravská místo hanácká a podobně. Pro nářečí polsko-českého smíšeného pruhu ze stejného důvodu odmítá název

východolašská. Za velmi důležité považuje odlišení slezských nářečí na našem území od slezských nářečí polských, která podle něj náleží k polskému jazyku.

5.1.2 České nářeční texty

Jan Balhar mluví v *Českých nářečních textech* (1976) o slezskopolských nářečích nebo také o nářečích česko-polského smíšeného pruhu. Je to jediný případ, ve kterém jsem v literatuře objevila tento pojem, Bělič, ESČ i ČJA hovoří důsledně o polsko-českém smíšeném pruhu.

Územně tyto dialekty vymezuje stejně jako Bělič, tedy jako oblast mezi městy Bohumín a Jablunkov, přidává k nim ale navíc pruh obcí v Polsku, který přiléhá k naší státní hranici (Balhar, 1976, s. 287), v čemž se shoduje s ESČ (viz níže).

5.1.3 Encyklopedický slovník češtiny

ESČ dělí slezskou skupinu na nářečí českého a polského typu, tedy na nářečí slezskomoravská (lašská) a slezskopolská (západotěšínská). „*Nářečí slezskopolská (mluví se jimi na Bohumínsku, Těšínsku, Jablunkovsku a v přilehlém širokém pásu obcí v Polsku) mají vedle shod s dialekty slezskomoravskými řadu znaků odlišných, většinou společných s nářečimi polskými*“ (ESČ, s. 399). Dále ESČ vymezuje uvnitř slezskopolských dialektů 4 typy - karvinský, bohumínský, jablunkovský a těšínský. ESČ charakterizuje těšínský typ např. ztrátou nosovosti nebo tvarem *tobum* (oproti jinak slezskému *tebum*).

5.1.4 Některé další práce

Rudolf Šrámek považuje polsko-český smíšený pruh za „*relativně samostatný*“ v rámci slezských nářečí, územně jej vymezuje stejně jako Bělič (Šrámek, 1997, s. 231). Jako hlavní vývojovou tendenci těchto dialektů uvádí stírání rozdílů mezi slezskými nářečními podskupinami.

Podle Jana Chloupeka zanechává dialekt polsko-českého smíšeného pruhu znatelné stopy i ve spisovném vyjadřování mluvčích, „*výsledkem je jakási ostravsko-slezská varianta spisovné češtiny s nejméně dvěma markantními územními rysy, s přízvukem na předposlední slabice a s nedostatkem samohláskové kvantity*“ (Chloupek, 2001, s. 224).

Dana Davidová dělí v *Kapitolách z dialektologie* (1992) polsko-český smíšený pruh na 4 části: 1. vlastní polsko-český smíšený pruh (do tohoto území patří i Český Těšín), 2. jablunkovský úsek p.-č. smíšeného pruhu (město Jablunkov a jeho nejbližší okolí), 3.

bohumínský úsek p.-č. smíšeného pruhu (oblast v okolí Bohumína) a 4. západní okrajový pás (oblast Havířova). Toto dělení je v rámci mnou prostudované literatury raritní, v žádné jiné práci se území polsko-českého smíšeného pruhu už dále nedělí.

Davidová ovšem v této práci nemá jasno v tom, jestli je polsko-český smíšený pruh samostatná nářeční skupina, nebo je součástí nářeční skupiny slezské. Zaujímá podle ní „zvláštní postavení“ (Davidová, 1992, s. 49) v nářečích českého jazyka, toto ale autorka již dále nerozvíjí. Ani v mapách, které jsou do *Kapitol z dialektologie* zahrnuty, není jasno. Jednou vymezuje nářeční skupinu slezskou dohromady s p.-č. smíšeným pruhem, přičemž jsou obě tyto složky rovnocenné, podruhé je p.-č. smíšený pruh uváděn na stejné úrovni se skupinou východomoravskou a slezskou a dále jej dělí na podskupiny.

Polsko-českému smíšenému pruhu se také v posledních letech věnuje mnoho diplomových a bakalářských prací.

5.1.5 Charakteristické znaky nářečí polsko-českého smíšeného pruhu

Všechny výše uvedené příručky se shodují na charakteristických rysech této oblasti:

- praslovanské *g zůstalo zachováno - *noga, gřiby*
- výslovnost zdvojené souhlásky *n*- *Anna, vanna*
- slabikotvorné *r, l* spojené s původními vokály- *kark, vilk, torg*
- existence nosových samohlásek nebo pozůstatky po nich
- 1.os. sg.i pl. prít. má pohyblivé příklonné *ch*
- krátkost vokálů

6. Vymezení základních pojmů

V této kapitole vymezím nejdůležitější pojmy, se kterými budu dále pracovat.

6.1 Nejmladší generace

Vymezení nejmladší generace tak, jak je chápána v této práci, bude podrobně vysvětleno v kapitole 7.2.2.

6.2 Běžná mluva

Definice pojmu běžná mluva² je pro mou další práci nezbytná, v dotazníkovém výzkumu jsem od respondentů požadovala odpovědi v jejich běžně mluveném jazyce.

6.2.1 Základní vymezení

Běžná mluva nebo také běžně mluvený jazyk je funkční varieta jazyka. Její základní funkcí je dorozumívání v běžné každodenní komunikační situaci a je primárně mluvená a spontánní. Psaná podoba běžné mluvy může být využita v soukromé korespondenci nebo v literatuře jako prostředek stylizace postav (ESČ, 2002, s. 193).

Je samozřejmé, že soukromá komunikace má jinou funkci než komunikace veřejná, totéž platí i o její formě. V běžné mluvě dochází k míšení jazykových prostředků ze spisovného jazyka, nářečí nebo obecné češtiny a to bez zjevného záměru, silně se projevují rozdíly v idiolektech jednotlivých mluvčích (Krčmová, 1997, s. 169). Běžná mluva jedince je výběr z repertoáru jazykových prostředků, který se odehrává spontánně v každodenní komunikační situaci.

Výzkum běžné mluvy se u nás rozvíjí už od 60. let 20. století. Jednou z prvních prací o běžně mluveném jazyce je článek Slavomíra Utěšeného *O územním rozrůznění běžně mluvené češtiny na Moravě* (1963). Mezi odbornou veřejností je dnes nejčastěji citována (to usuzuji na základě odborné literatury, kterou jsem k této bakalářské práci prostudovala) publikace *Český jazyk na přelomu tisíciletí* (1997), zvláště její kapitoly *Současná běžná mluva v českých zemích* od Marie Krčmové a *Běžná mluva v regionech*, které je dílem kolektivu autorů. Dalším zdrojem poznání dnešní běžně mluvené češtiny je Český národní korpus (www.korpus.cz). Jak ale tvrdí Stanislava Kloferová je dobře, že ho dnes máme k dispozici, ale nemůže být považován za pramen základní, a to i „navzdory neustále se opakující argumentaci, že četnost výskytu jevu je důkazem o jeho produktivitě“ (Kloferová, 2006, s. 11).

6.2.2 Běžná mluva ve Slezsku

Konstituování dnešního běžně mluveného jazyka je velmi silně ovlivněno změnou způsobu života posledních generací. V dnešní době už existuje jen málo mluvčích, pro které by bylo tradiční nářečí jediným nebo většinovým dorozumívacím prostředkem. Pro současného člověka přibývá situací, kdy je nářečí nedostačující nebo je v komunikaci příliš

² V této práci považuji termíny běžná mluva a běžně mluvený jazyk za synonyma.

nápadné. Lidé se dnes snadněji a častěji než dříve dostávají do styku s obyvateli z jiných nářečních oblastí. Děti musí komunikovat spisovnou češtinou ve škole, střední generace v zaměstnání, nebo na úřadech a tak je nářečí většinovým dorozumívacím prostředkem především pro příslušníky nejstarší generace (Krčmová, 1997, s. 167). Na postupující nivelizaci má mnohem větší vliv spisovný jazyk než obecná čeština, která je na Moravě a ve Slezsku vnímána jako něco cizího (Balhar, 2001, s. 253).

Běžně mluvený jazyk je ve Slezsku velmi silně generačně rozrůzně. Mluva ve městech, tedy i v Českém Těšíně, je diferencovanější než na venkově. Je nutné ji zkoumat na pozadí nářečí, jen tak lze odlišit, co je typicky městské a co ne (Davidová, 1992, s. 52). Nové vrstvy obyvatelstva, které se do měst přestěhovaly, tradiční dialekt narušovaly a vytlačovaly.

Dana Davidová v souvislosti s běžnou mluvou ve Slezsku uvádí pojem obecná slezština (Davidová, 1992, s. 52). Tu vymezuje jako útvar, který má pouze krátké samohlásky, přízvuk na předposlední slabice a ve výslovnosti je rozlišováno *y* a *i*. V ostatních pracích, které jsem prostudovala, se ale tohoto termínu neužívá. Pojetí obecné slezštiny jako útvaru interdialektického typu je stále mezi odbornou veřejností nedořešeno a lingvisté se na její existenci nebo neexistenci neshodují, proto nebudu tento pojem ve své práci používat.

6.2.3 Běžně mluvený jazyk nejmladší generace

Je třeba důsledně rozlišovat mezi studentským slangem, který je vázán na prostředí školy a kolektiv spolužáků, a běžnou mluvou jako prostředkem každodenní komunikace.

Problematice běžné mluvy nejmladší generace se v české lingvistice věnovalo mnoho odborníků, z velkého množství vybírám ty, kteří byli nejcitovanější v literatuře, již jsem prostudovala: Bedřich Téma *Mluva studentů východního Těšínska* (1965), Marie Krčmová *Jazyk mládeže na Moravě* (1977), Bohumír Dejmeck *Běžně mluvený jazyk nejmladší generace Hradce Králové: Hlásokloví a morfologie: Určeno pro posl. pedagogických fakult* (1987), Irena Bogoczová *Jazyková komunikace mládeže na dvojjazyčném území Českého Těšínska: Zpráva o dotazníkovém průzkumu* (1993), Stanilava Kloferová *Mluva v severomoravském pohraničí* (2000), Petr Sgall *Běžná mluva a lingvisté v Čechách a na Moravě* (2006).

7. Metoda a cíl práce

7.1 Cíl práce

Cílem mé práce je zejména zjištění stavu běžně mluveného jazyka současné nejmladší generace na území Českého Těšína, který je pro svou dvojjazyčnost jazykově velmi zajímavý. Nejvíce mě zajímá, zda se v běžné mluvě studentů udržely prvky tradičního teritoriálního nářečí, nebo se jejich běžně mluvený jazyk dnes již blíží spíše obecné či hovorové češtině bez nářečních příznaků.

7.2 Metoda práce

Po úvaze jsem se rozhodla výzkum zúžit jen na lexikální vrstvu jazyka, a to hned z několika důvodů. Na Těšínsku dodnes vedle sebe žije několik národností, jejichž jazyky na sebe přirozeně působí, což pochopitelně ovlivňuje i běžnou mluvu tamních obyvatel. Multikulturnost regionu je podpořena blízkostí hranic s Polskou a Slovenskou republikou a také faktem, že mnoho obyvatel Těšínska se hlásí k polské či slovenské národnosti.

Běžná mluva nejmladší generace na území Českého Těšína zatím ještě nebyla zpracována, lexikum jsem tedy vybrala z toho důvodu, že se mi zdálo pro začátek zkoumání nejvhodnější. Pro sběr dat jsem zvolila dotazníkovou metodu. Její předností je, že je možné v poměrně krátké době získat jazykový materiál od velkého vzorku respondentů. V tomto ohledu je dotazníková metoda nejvýhodnější, žádná jiná by mi toto neumožnila.

Dotazování proběhlo během měsíce dubna roku 2011. Nejmladší generace vyplňovala dotazník ve školním vyučování. Studentům bylo vždy zdůrazněno, že se na vyhodnocování jejich odpovědí nebudou podílet pedagogové, a že tedy nijak neovlivní jejich prospěch, a to hlavně z toho důvodu, aby se nesnažili své odpovědi korigovat s ohledem na vyučující. Poslední instrukcí bylo, že v tomto dotazníku neexistují správné ani špatné odpovědi, a že se tedy nikdo nemusí stydět. U nejstarší generace jsem odpovědi zapisovala já, protože vzhledem k vysokému věku účastníků výzkumu by pro ně psaní bylo obtížné a mohlo by je v některých případech od vyplňování i odradit.

7.2.1 Nejstarší a střední generace

Nejstarší generace byla dotazována v domácím prostředí, u střední generace jsou zastoupeny dotazníky vyplněné doma i na pracovišti. Celkem se mi podařilo získat 50 informátorů z těchto dvou generací. Tento relativně malý počet je dán tím, že pro mě bylo obtížné nalézt ideální respondenty podle kritérií, která jsem si určila (viz kapitolu 8). Střední

generace je reprezentována věkem od 35- 50 let, zástupci nejstarší generace mají všichni 70 let a více. Výsledky, získané zpracováním dotazníků všech tří generací, jsem porovnávala se stavem, zachyceným v *Českém jazykovém atlase*. Nakonec tedy uvidíme tendence ve vývoji lexika u nejmladší generace spolu s referenčním vzorkem generace nejstarší a střední.

7.2.2 Nejmladší generace

Nejmladší generaci zastupují studenti ve věku 15-19 let, kteří ještě nedojíždí za vzděláním nebo prací do jiných nářečních oblastí, takže jimi nejsou tolik ovlivněni. Výzkum u nejmladší generace jsem uskutečnila na dvou středních školách, a to na Gymnáziu Český Těšín a na Gymnáziu s polským jazykem vyučovacím v Českém Těšíně. Specifikem druhé jmenované střední školy je fakt, že výuka na ní probíhá (kromě hodin českého jazyka) pouze v polštině. Navštěvují ji především studenti, jejichž rodiny se hlásí k polské národnosti.

Do obou škol chodí nejen studenti bydlištěm v Českém Těšíně, ale dojíždějí do nich také studenti z jiných míst Těšínska, ať už z Jablunkovska, Třinecka nebo Karvinska. Dochází zde tedy k míšení tradičního teritoriálního dialektu a městské mluvy.

7.2.3 Vnější podmínky výzkumu

Při výběru lexikálních jednotek do dotazníku jsem se řídila především ČJA, *Dotazníkem pro výzkum českých nářečí* (1964) a také svou vlastní zkušeností jako uživatele jazyka. Výběr lexika je částečně subjektivní. Dotazník čítá 60 položek z ryze praktických důvodů. Vedení obou českotěšínských gymnázií mi umožnilo provádět výzkum ve vyučování pouze pod podmínkou, že studenti stráví vyplňováním maximálně jednu vyučovací hodinu, tedy 45 minut. Více položek by, spolu s osobními a geografickými údaji, už bohužel v tomto časovém limitu informátoři nestačili vyplnit.³ Metodu přímých rozhovorů jsem tedy vyloučila především pro její časovou náročnost, takový výzkum by mi na gymnáziích v Českém Těšíně jejich řediteli bohužel nebyl umožněn.

7.2.4 Struktura dotazníku

Dotazník byl formulován v českém jazyce a pro všechny informátory byl stejný, bez ohledu na to, z jakého jazykového prostředí pocházejí. Výzkum byl zcela anonymní a respondenti měli na jeho vyplnění vždy dostatek času. Obdrželi již předtištěný strojopis, do kterého každý vlastní rukou zaznamenával své odpovědi.

³ Tento fakt jsem zjistila při pokusném zadávání dotazníku několika informátorům z mého okolí, kteří odpovídali kritériím pro můj výzkum.

Před samotným vyplňováním dostali všichni informátoři instrukce, aby do dotazníku zaznamenali ekvivalenty slov tak, jak je doma, v běžné komunikační situaci s rodinou sami říkají. Tedy že se po nich nepožaduje překlad do nářečí a ani odhadování, jak by se tato slova v nářečí mohla říkat či jak je kdy slyšeli například od svých starších příbuzných. Všichni informátoři byli seznámeni se smyslem a cílem výzkumu.

Dotazník se skládal ze dvou částí, z osobních údajů o informátorovi a ze samotných lexikálních jednotek. V oddíle osobních a demografických údajů byli respondenti dotazováni na toto: na střední školu, kterou navštěvují, vyučovací jazyk na základní škole (český nebo polský), pohlaví, rok narození, dále na bydliště a na to, jak dlouhou dobu v něm žijí.

Další zjišťovanou informací byl jazyk, kterým dotazovaný běžně mluví doma, poskytnut byl výběr ze tří položek, čeština, nebo polština, nebo polsko-české nářečí. Tuto trichotomii jsem zvolila především proto, že jsem chtěla respondentům nabídnout co nejširší repertoár možností tak, aby si mohli vybrat přesně podle jejich situace doma, výraz česko-polské nářečí jsme pro studenty středních škol i zástupce nejstarší a střední generace bez jakýchkoliv zkušeností s dialektologickou terminologií považovala za vhodnější než pojem nářečí polsko-českého smíšeného pruhu. Každý informátor si ale ze tří nabízených možností mohl vybrat pouze jednu možnost, na základě toho, co v jeho běžně mluveném jazyce převládá. Jako poslední byly zařazeny dotazy na oblasti, ze kterých pocházejí otec, matka a prarodiče z otcovy i matčiny strany. V případě rodičů bylo rovněž zjišťováno, jak dlouhou dobu žijí v místě posledního, tedy nynějšího bydliště.

Dotazník pro nejstarší a střední generaci se lišil pouze ve zjišťovaných osobních údajích. Oproti verzi pro nejmladší generaci jsem navíc zaznamenávala i dobu pobytu mimo domov (nebrala jsem v úvahu, zda to bylo např. kvůli práci, či vysokoškolskému studiu ani v jakém věku tento pobyt proběhl) a místo, ze kterého pochází manžel či manželka. U nejstarší a střední generace jsem neshromažďovala informace o jimi navštěvované střední škole ani o době, po kterou v současném bydlišti žijí jejich rodiče hlavně z toho důvodu, že jejich střední škola není pro můj výzkum relevantní a jejich rodiče již v mnoha případech nežijí.

Při uspořádávání dotazníku jsem jako hlavní prameny používala hlavně *Dotazník pro výzkum českých nářečí* (1964), zprávu Slavomíra Utěšeného *K dotazníkovému výzkumu slovní zásoby českých nářečí* (1957) a také text *Závěrečná dotazníková akce při výzkumu českých nářečí* Pavla Jančáka (1959).

Obě verze dotazníku jsou připojeny v příloze.

7.2.5 Lexikální jednotky v dotazníku

Celkem dotazník obsahuje 60 položek, které jsem vybrala z prvního až třetího a pátého dílu *Českého jazykového atlasu* (1992, 1999, 2005) s pomocí *Dotazníku pro výzkum českých nářečí* (1964).

Lexikum jsem do dotazníku vybírala podle následujících kritérií:

1. Zachovala jsem poměrné zastoupení slovních druhů podle ČJA.
2. Nářeční ekvivalent musel být buď přímo doložen v Českém Těšíně, nebo zde byl doložen zcela jiný tvar než ve venkovském okolí.
3. Na základě introspekce jsem zvolila slova každodenně používaná a naopak i výrazy z vesnického a zemědělského prostředí, se kterými se nejmladší generace již ve většině případů dnes běžně neseťkává.
4. Lexikum jsme vybírala na základě sémantických polí tak, jak jsou uvedena v ČJA.
5. Do výzkumu jsem zařadila i jeden historismus, *bidýlko nad kamny*, jehož znalost u nejmladší generace nepředpokládám.
6. Do dotazníku jsem nezařadila výrazy z dodatečného výzkumu běžné mluvy z 5. dílu ČJA, protože na těchto slovech by nebylo možné pozorovat ústup či zachování tradičního teritoriálního dialektu v běžně mluveném jazyce nejmladší generace.

Snažila jsem se o poměrné zastoupení slovních druhů: 29 substantiv, 15 sloves, 3 adjektiva, 8 položek jsou víceslovné opisy (1 citoslovce, 1 adjektivum, 5 substantiv a 1 sloveso), zbývajících 5 položek připadá na spojky a adverbia, toto poměrné rozložení přibližně odpovídá reprezentaci slovních druhů v mnou použitých svazcích ČJA.

Před začátkem zaznamenávání odpovědí dostali informátoři pokyn, aby k těmto 60 položkám doplnili ekvivalent tak, jak jej doma v běžné každodenní komunikaci používají. Tedy ne, aby překládali do nářečí nebo uváděli to, co si myslí, že je nářečně správně. V případě, že se respondentova odpověď shoduje s tvarem v dotazníku, měli uvedené slovo podtrhnout. U lexika, které je v ČJA uvedeno pod víceslovným opisem byla tučným fontem vyznačena část, o kterou jde ve výzkumu především, např. kráva je **březí**. Metoda uvádění spisovného slova v dotazníku tak, jak je uveden v ČJA, se mi zdá pro specifickou situaci v polsko-českém smíšeném pruhu nejvhodnější. Inspirovala jsem se také v dotazníku, který použil ve svém výzkumu lexika slezských nářečí Adolf Kellner, jenž také dotazník

formuloval ve spisovné češtině, avšak použil metodu přímých otázek, např. „*Jak se u vás nazývá např. trámek spojující krokve?*“ (Kellner, 1950, s. 1). Tento způsob dotazování se mi ale nezdál pro nejmladší generaci nejvhodnější, vyloučila jsem jej také kvůli větší časové náročnosti. Při použití této metody bych musela do dotazníku zařadit méně slov, což považuji za nevýhodné. Nářeční ekvivalenty většiny do dotazníku zařazených slov jsou natolik odlišné od spisovné češtiny, že je myslím velmi nepravděpodobné, že by mohlo dojít ke vsugerování spisovně českého tvaru u většího počtu respondentů. Pokud někdo do dotazníku uvede jako jazyk běžné mluvy polštinu či nářečí, není důvod, proč by se měl nechat českými tvary ovlivňovat natolik, aby je označil za používaná v běžné domácí komunikaci.

7.2.6 Položky dotazníku

Následuje 60 položek v pořadí, v jakém byly informátorům v dotazníku předloženy. Číselné údaje v závorce označují číslo svazku v ČJA a číslo strany, na které se nalézá mapa daného výrazu.

1. úterý (2, s. 447)
2. žena (1, s. 71)
3. muž (1, s. 71)
4. svatební obřad (1, s. 89)
5. dvojčata (1, s. 99)
6. kmotra (1, s. 97)
7. krocán (3, s. 543)
8. sazenice (2, s. 75)
9. kapusta (2, s. 83)
10. potkan (2, s. 98)
11. krmná řepa (3, s. 283)
12. vánočka (2, s. 473)
13. kobliha (2, s. 441)
14. slanina (1, s. 249)
15. sklep (1, s. 367)

16. slupka (2, s. 67)
17. jíška (1, s. 211)
18. houska (1, s. 271)
19. vepřové maso (1, s. 243)
20. sítko na mouku (1, s. 255)
21. drobty (1, s. 273)
22. poklička (1, s. 285)
23. sběračka (1, s. 289)
24. polštář (1, s. 315)
25. hadr (1, s. 323)
26. světnice (1, s. 353)
27. ovar (1, s. 239)
28. trakař (3, s. 379)
29. bidýlko nad kamny (1, s. 327)
30. pokyn pro koně „jed!“ (3, s. 447)
31. kráva je **březí** (3, s. 395)
32. kulatá příčka u žebříku (3, s. 295)
33. neposečená stébla za sekáčem (3, s. 183)
34. chumáč ovoce (na stromě) (2, s. 59)
35. (brambor) **klíč** (3, s. 273)
36. uschlý zbytek květu na spodu jablka (2, s. 65)
37. velikonoční pomlázka (zvyk) (2, s. 461)
38. hubený (1, s. 181)
39. hladový (1, s. 401)
40. stejný (1, s. 377)
41. klouzat se (1, s. 121)

42. mží (2, s. 351)
43. lhát (1, s. 185)
44. líbat se (1, s. 97)
45. rozsvítit (1, s. 345)
46. omítat (1, s. 373)
47. kácet stromy (2, s. 204)
48. stmívá se (2, s. 347)
49. rozednívá se (2, s. 340)
50. kynout (1, s. 259)
51. ždímat (1, s. 323)
52. bydlet (1, s. 350)
53. překážet (1, s. 163)
54. zkazit (1, s. 163)
55. uhodit se (1, s. 169)
56. protože (5, s. 477)
57. také (5, s. 565)
58. nyní (5, s. 537)
59. nějak (5, s. 551)
60. dnes (5, s. 537)

7.2.7 Nahrávky

Součástí mé bakalářské práce je i srovnání údajů získaných pomocí dotazníku s nahrávkami. Tento materiál jsme získala během června 2011 mezi studenty, kteří se zúčastnili i dotazníkového výzkumu. Nahrála jsem celkem 5 rozhovorů - u všech těchto mluvčích mám k dispozici i jejich dotazník, takže mohu výsledky porovnat.

Rozhovory byly vedeny v českém jazyce, pro který jsem se rozhodla proto, že také dotazník a pokyny k jeho vyplňování byly formulovány v češtině. Rovněž jsem nechtěla informátory navádět k odpovědi v nářečí, k čemuž by je rozhovor vedený v dialektu mohl

podnítit. Použitím češtiny jsem rovněž zabránila neporozumění, které by mohlo vzniknout u mluvčích češtiny, kteří tradiční dialekt neovládají.

Bohužel se mi ani po opakovaných pokusech nepodařilo nahrát rozhovory, ve kterých by informátoři odpovídali celými větami. Spontánní rozhovory se po zapnutí nahrávacího zařízení vždy změnil v jednoslovné odpovědi či dokonce pouhé hezitační zvuky. Oproti mým předchozím zkušenostem s pořizováním nahrávek u nejstarší generace se ukázal záznam přirozeného rozhovoru u náctiletých studentů jako nemožný úkol. Proto jsem po uvážení sestavila soubor 30 otázek, jež jsem položila všem pěti informátorům. Odpovědi na ně byly vybrané položky z mého dotazníku. Zvolila jsem je tak, aby otázka, kterou se na ně budu ptát, byla alespoň trochu přirozená a co nejméně krkolomná. Ze stejného důvodu jsem se rozhodla zařadit pouze substantiva, adjektiva a verba.

Během rozhovoru jsem se snažila nezmínit slovo, o které mi v danou chvíli šlo, a to ani ve tvaru spisovně českém, ani v tom, jež si informátor do svého dotazníku vyplnil. Postupovala jsem metodou nepřímých otázek, tedy neptala jsem se: *Jak běžně doma říkáš úterý?* ale spíše: *Jaký den následuje po pondělku?* U všech informátorů jsem zjišťovala stejných 30 slov, která jsem vybrala z dotazníku na základě výsledků dotazníkového výzkumu: *úterý, žena, muž, svatební obřad, dvojčata, kmotra, krocan, vánočka, kobliha, slanina, sklep, vepřové maso, drobty, poklička, sběračka, hadr, bidýlko nad kamny, pokyn pro koně „jed!“*, *kráva je březí, velikonoční pomlázka (zvyk), hubený, klouzat se, lhát, rozsvítit, kácet stromy, stmívá se, rozednívá se, kynout, ždímat, bydlet*. Všech pět rozhovorů připojuji k práci na CD ve formátu mp3.

Z toho důvodu, že se mi nepodařilo navázat s informátory nejmladší generace takovou spoluprací, jakou bych si představovala a nemám tedy k dispozici nahrávky souvislých rozhovorů, ve kterých by bylo možno pozorovat nářeční výrazy, rozhodla jsem se tyto krátké nahrávky nepřepisovat. Hlavní věc, kterou jsem pomocí nahrávek chtěla zjistit, byla, jak velká je odchylka v mluvené komunikaci a v dotazníku, a to se mi podařilo.

8. Prezentace výsledků výzkumu

V následující kapitole budu postupně prezentovat výsledky výzkumu. Začnu, stejně jako v dotazníku, demografickými údaji respondentů a budu pokračovat jednotlivými

lexikálními položkami dotazníku. Každému zkoumanému slovu věnuji vlastní tabulku, ve které vždy uvádím zaznamenané ekvivalenty slov u všech tří generací.

	Nejmladší generace	Střední generace	Nejstarší generace
Doma česky	184	8	3
Doma polsky	18	2	2
Doma polsko-českým nářečím	228	15	19
Dohromady	430	25	25

Tabulka č. 1: Jazyky běžné mluvy u všech generací respondentů

Celkem se mého výzkumu zúčastnilo 25 informátorů z nejstarší generace, také 25 ze střední generace a 430 informátorů z nejmladší generace, z toho 223 z Gymnázia Český Těšín a 207 z Gymnázia s polským jazykem vyučovacím. Ve všech třech generacích převládá jako běžně mluvený jazyk nářečí, následuje čeština a nejméně často byla informátory uváděna polština. U nejstarší generace hovoří v každodenní komunikaci dialektem 76 % dotázaných, 13 % udává češtinu a 11 % polštinu. Podobná situace je i mezi střední generací, kde je nejčastější odpovědí také nářečí 60 %, následuje ho 32 % polština a 8 % čeština.

Střední škola	Doma běžně česky	Doma běžně polsky	Doma běžně polsko-českým nářečím	Celkem
Český vyučovací jazyk	182	0	41	223
Polský vyučovací jazyk	2	18	187	207
Dohromady	184	18	228	

Tabulka č. 2: Jazyk běžné mluvy nejmladší generace

U nejmladší generace jsem musela z celkového počtu 450 vyplněných dotazníků 20 ještě před začátkem zpracování vyřadit, a to ze dvou důvodů. Prvním bylo, že informátoři uvedli jako jazyk běžné domácí mluvy jiný jazyk, než byly tři mnou nabízené možnosti a to: němčinu (1 případ) a vietnamštinu (3 případy), což je bezesporu zajímavý sociologický fakt, ale pro účely mé práce jsou tyto získané cizojazyčné výsledky nepoužitelné. Ve zbylých 17 dotaznících bylo na první pohled jasné, že informátoři výzkum nebrali vážně a uváděli záměrně nepravdivé a zavádějící údaje. Proto ve všech tabulkách vycházím z čísla 430. U dotazníků pro nejstarší a střední generaci takováto situace ani v jednom případě nenastala, mohla jsem tedy využít dotazníky všech padesáti předem vytipovaných informátorů.

Běžně mluvený jazyk se u nejmladší generace různí podle školy, kterou studenti navštěvují. Na Gymnáziu Český Těšín, kde je hlavním vyučovacím jazykem čeština, uvedlo 82 % respondentů jako jazyk běžné mluvy češtinu, 18 % nářečí a v ani jednom dotazníku nebyla uvedena jako běžně mluvený jazyk polština.

Na Gymnáziu s polským jazykem vyučovací je situace jiná. Celých 90 % studentů se přihlásilo k nářečí jako jazyku každodenní komunikace, 9 % k polštině a pouhé 1 % dotázaných komunikuje v rodině česky. Tato fakta mě velmi překvapila, na začátku výzkumu jsem očekávala, že počet mluvčích polštiny bude na této škole, vzhledem k polskému vyučovacímu jazyku, mnohem vyšší. Ze získaných údajů se domnívám, že u studentů z této školy bude tradiční nářečí v běžné mluvě zachováno více, než u jejich vrstevníků z Gymnázia Český Těšín, kteří běžně doma mluví častěji česky.

	Pohlaví		Bydliště		
	Ž	M	Český Těšín	Jablunkovsko a Třinecko	Karvinsko
Český vyučovací jazyk	130	87	141	38	24
Polský vyučovací jazyk	115	92	100	50	57

Celkem	245	179	241	88	91
---------------	------------	------------	------------	-----------	-----------

Tabulka č. 3: Osobní a geografické údaje nejmladší generace

Tuto podrobnou tabulku předkládám pouze u nejmladší generace, ostatní informátoři pocházejí ve 100 % z Českého Těšína a poměr žen a mužů je u střední i nejstarší generace 15:10. Respondenti nejstarší generace byli vybráni tak, aby i jejich manželé či manželky pocházeli z Těšína, a pokud se do něj přistěhovali z nejbližšího okolí, muselo to být nejméně před 50 lety. U střední generace bylo podmínkou účasti ve výzkumu místo narození partnera v Českém Těšíně. Všichni informátoři nejmladší generace mají 15 - 19 let a jsou studenty čtyřletého všeobecného gymnázia.

Do výzkumu jsem se rozhodla zařadit i ty informátory, kteří nepocházejí z Českého Těšína, ale žijí po celý život na území polsko-českého smíšeného pruhu a do Těšína jen dojíždějí do školy a zároveň jejich rodiče žijí od narození také v této nářeční oblasti. Tito informátoři by tak neměli být vystaveni vlivům jiných dialektů, takže jsou pro můj výzkum vhodnými respondenty. Bydliště přímo v Českém Těšíně uvedlo na obou gymnáziích celkem 56 % respondentů. Na Jablunkovsku a Třinecku žije 20 % dotázaných, zbylých 24 % studentů bydlí na Karvinsku (Karviná, Albrechtice a okolí Českého Těšína).

Problémy při vyplňování měli respondenti nejmladší generace u té části dotazníku, která se týkala míst narození jejich rodičů a prarodičů. V každé třídě se našli informátoři, kteří si nebyli jisti městem, oblastí a dokonce ani státem, ze kterého pocházejí jejich prarodiče. Tato část dotazníku byla vyplňována velmi dlouho a respondenti se k ní ještě často vraceli. Na Gymnáziu Český Těšín má celkem 20 % respondentů rodiče z jiné nářeční oblasti. Všichni se ale do místa nynějšího bydliště přestěhovali nejméně před 15 lety. Nejčastější lokalitou bylo Ostravsko a poté vágní odpovědi jako Čechy, jih Moravy apod. U studentů Gymnázia s polským jazykem vyučovacím byla situace jiná, 6 % rodičů se do nynějšího místa pobytu přistěhovalo, z toho 95 % pochází z Polské republiky.

V následujících tabulkách jsou popsány výsledky získané u nejmladší generace. Respondenti jsou v nich rozděleni podle vyučovacímho jazyka na střední škole a dále podle jazyka běžné mluvy, který sami do dotazníku uvedli. V tabulce je vždy tučně vyznačen ekvivalent nebo ekvivalenty, které odpovídají Českému Těšínu podle ČJA. Celkové počty respondentů se v tabulkách různí proto, že v některých dotaznících nebyly vyplněny všechny položky. Bohužel jsem tedy nemohla všude použít jako výchozí číslo 430, tedy celkový počet použitých dotazníků nejmladší generace.

Do tabulek jsem vždy zanesla celý repertoár výrazů, které jsem objevila, při vyhodnocování výsledků dotazníkového průzkumu však neberu ohled na pravopis, který samozřejmě v dialektech není ustálený ani kodifikovaný. Pro potřebu této práce tedy např. odlišuji slova *vanočka* a *vánočka*, tvary *wanoczka* a *vanočka* ale považuji za shodné, protože se stejně vyslovují, což je v běžné mluvě jako primárně mluveném jazyce pro mě nejdůležitější aspekt. V tabulce jsou výrazy zapsány tak, jak jsem je v dotaznících zachytila, pravopis jsem nijak neupravovala.

Jsem si vědoma toho, že výsledky dotazníkového výzkumu ukazují spíše to, jak si informátoři myslí, že mluví, tedy ne přesně jazyk, jímž mluví. Před samotným sestavením dotazníku jsem prostudovala také sociologickou literaturu týkající se dotazníkového sběru dat, především dílo Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost* (2002).

8.1 Úterý

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	Nářečím	česky	polsky	Nářečím
Vtorek	0	0	29	0	18	0
Wtorek	0	0	0	1	0	187
Úterý	182	0	12	1	0	0

Tabulka č. 4: úterý (2, s. 447)

Nejstarší generace: 100 % wtorek/vtorek

Střední generace: 100 % wtorek/vtorek

Stav zjištěný u nejstarší a střední generace se shoduje s nejmladší generací z polského gymnázia, která běžně doma komunikuje polsky nebo nářečím, i tam 100 % dotázaných odpovědělo *wtorek*. Opačná situace je u studentů mluvících doma česky, zde nebyl *wtorek/vtorek* zachycen ani v jednom případě, ve 100 % u nich převládlo slovo *úterý*. Pokud respondenti uvedli, jako jazyk běžné domácí komunikace nářečí 70 % označilo *wtorek* a 30 % *úterý*. Dny v týdnu patří k nejfrekventovanějšímu lexiku, proto je podle mě výraz z ČJA ještě v běžné mluvě živý.⁴

⁴ *Vtorek* a *wtorek* mají v tabulce nejmladší generace každý svůj vlastní řádek proto, abych zachovala samostatné postavení slova zachyceného v ČJA.

8.2 Žena

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Baba	4	0	39	1	12	185
Kobieta	0	0	1	0	4	2
Žena	178	0	0	1	0	0
Zona	0	0	0	0	1	0
Dzieucha	0	0	1	0	1	1

Tabulka č. 5: žena (1, s. 71)

Nejstarší generace: 100 % baba

Střední generace: 100 % baba

Nejstarší i střední generace se v tomto bodě dotazníku přiklonila ve 100 % k výrazu *baba*, který je také zachycen v ČJA. *Baba* převládá u všech respondentů, mluvících doma nářečím. Jediná skupina respondentů, ve které tento výraz nepřevládá, jsou studenti českého gymnázia⁵ mluvící doma běžně česky, ti v 97 % případů uvedli jako označení dospělé osoby ženského pohlaví spisovně český neutrální výraz *žena*. U tří respondentů byl zachycen výraz *dzieucha*, který označuje v nářečí dívku, tedy nedospělou osobu ženského pohlaví. V jednom případě se objevil výraz *zona*, spisovně polské označení manželky, spisovná polština pronikla do běžné mluvy také ve slově *kobieta*, ke kterému se přiklonilo 9 respondentů, z toho 3 uvedli jako jazyk běžné mluvy nářečí, ne polštinu. Překvapivě se v žádném dotazníku neobjevila *manželka* a ani žádný expresivní výraz.

Slovo *baba* se objevilo v běžné mluvě všech tří generací, z čehož vyplývá, že se používá dnes stejně jako v době výzkumu pro ČJA.

8.3 Muž

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Chlop	0	0	24	1	12	122
Chlap	22	0	2	0	0	21

⁵ Pokud budu v následující kapitole označovat gymnázia jako polská a česká, označuje to jejich hlavní vyučovací jazyk. Polské gymnázium tedy neleží v Polsku, ale studenti se v něm učí především v polském jazyce.

Facet	0	0	0	0	1	0
Muž	168	0	14	1	1	22
Monz	0	0	0	0	1	0
Pan	2	0	1	0	1	13
Mezczyzna	0	0	0	0	3	9

Tabulka č. 6: muž (1, s. 71)

Nejstarší generace: 70 % chlop, 30 % pan

Střední generace: 88 % chlop, 12 % facet

V ČJA byly na území Českého Těšína zachyceny výrazy *chlop* a *chlap*. V mém výzkumu u nejstarší a střední generace nebyl tvar *chlap* vůbec zachycen, objevil se ale *pan* a také *facet*. Z celkového počtu 430 respondentů nejmladší generace označilo 30 % *chlop*, a jen pouhých 9 % k *chlap*. Neutrální označení dospělé osoby mužského pohlaví *muž* převládlo u nejmladší generace 44 %. Stejně jako v nejstarší generaci, i u studentů jsem zaznamenala výraz *pan*. Spisovná polština se projevila ve výrazech *mezczyzna*- 11 případů a *monz*- 1 případ. U jednoho respondenta se vyskytl *facet*, toto expresivní nářeční pojmenování muže se častěji vyskytlo u střední generace. Znovu chybí expresivní výrazy a u mluvčích češtiny i očekávané slovo *manžel*.

8.4 Svatební obřad

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Slub	51	0	0	0	7	69
Svatba	63	0	3	1	2	5
Wesele	0	0	0	0	1	0
Weseli	66	0	36	0	7	113
Nevím, Nepoužívám	2	0	2	1	1	0

Tabulka č. 7: svatební obřad (1, s. 89)

Nejstarší generace: 87 % slub, 13 % wesele

Střední generace: 62 % slub, 15 % swatba, 23 % wesele

U nejmladší generace je výskyt slova *slub* mnohem nižší než u nejstarší a střední generace, pouhých 29 %, přičemž tento výraz převládá na škole s polským jazykem vyučovacím. 1 % dotázaných uvedlo, že slovo nezná nebo nepoužívá, což se u starších respondentů nestalo ani v jednom případě. Asi zde došlo k nepochopení otázky.

Nejčastěji uváděnou možností je *weseli*, přiklání se k ní 52 % nejmladší generace, především mluvčí nářečí. Nastal zde rozkol mezi generacemi, starší dávají přednost archaičtějšímu *slub*, studenti gymnázií se ve svých odpovědích od ČJA odklonili.

8.5 Dvojčata

U tohoto hesla je v ČJA vyšrafováno území přibližně odpovídající polsko-českému smíšenému pruhu a je u něj připojena poznámka: „výrazu *dvojčata* se neuzívá“ (ČJA, 2004, s. 99). Český Těšín je ale z tohoto území vyjmut, proto беру v potaz pouze tvar *bliźnata*.

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Bliźnata	0	0	0	0	0	0
Dvojčata	182	0	35	2	4	14
Bliźnaki	0	0	4	0	2	28
Dwojacki	0	0	2	0	2	8
Bliźnenta	0	0	0	0	3	52
Bliźnioki	0	0	0	0	7	85

Tabulka č. 8: dvojčata (1, s. 99)

Nejstarší generace: 63 % bliźnioki, 37 % bliźnenta

Střední generace: 8 % dvojčata, 42 % bliźnioki, 50 % bliźnenta

U nejmladší generace je nejčastěji používáno slovo *dvojčata*, bylo vyplněno v 55 % dotazníků, napříč všemi třemi jazyky běžné mluvy, nepřevládlo ale u mluvčích nářečí z polského gymnázia, kteří mají pro tuto položku dotazníku čtyři další ekvivalenty. Pak následují tvary *bliźnioki* 22 % a *bliźnenta* 13 %. U této položky dotazníku se nejmladší generace použitím spisovně českých *dvojčat* od nejstarší a střední dosti vzdaluje. Celkem pět odpovědí z šesti je ovlivněna nářečím nebo polštinou, také si je vybrali pouze mluvčí těchto dvou jazyků.

Ani jednou se neobjevila možnost nevím, proto si myslím, že dnes je již v oblasti polsko-českého smíšeného pruhu výraz *dvojčata* běžně používán. Nevím, jak mohlo při výzkumu pro ČJA k této situaci dojít, ale z mého výzkumu je patrné, že tato skutečnost je již překonána.

8.6 Kmotra

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Potka	0	0	7	0	1	87
Kmotra	176	0	24	2	6	82
Matka chrzestna	0	0	0	0	9	0
Ojciec chrzestny	0	0	0	0	2	0
Nevím, nepoužívám	6	0	10	0	0	18

Tabulka č. 9: kmotra (1, s. 97)

Nejstarší generace: 100 % potka

Střední generace: 100 % potka

Nejstarší i střední generace se v 100 % shodla na výrazu *potka*, který je v Českém Těšíně doložen v ČJA, mezi nejmladší generací získal tento tvar pouze 22 %, především u těch, respondentů, kteří doma mluví nářečím. Polština pronikla do běžné mluvy 2 % informátorů slovy *matka chrzestna* a *ojciec chrzestny*. U dvou informátorů, kteří uvedli možnost *ojciec chrzestny*, došlo nepochopění zadání dotazníku, *ojciec chrzestny* je totiž označení kmotra v polštině. Protože k tomu došlo na Gymnáziu s polským jazykem vyučovacím, je možné, že tito studenti nerozlišují mezi kmotrem a kmotrou, nebo si myslí, že kmotra označuje muže. Překvapivý je výsledek, že celkem 34 respondentů tento výraz nepoužívá.

8.7 Krocán

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Krocán	182	0	22	2	1	29

Truska	0	0	0	0	2	15
Trusák	0	0	0	0	0	41
Indyk	0	0	0	0	9	102
Strus	0	0	0	0	1	0
Pulok	0	0	0	0	1	0
Trusiok	0	0	29	0	4	0

Tabulka č. 10: krocan (3, 543)

Nejstarší generace: 100 % trusiok

Střední generace: 77 % truska, 23 % krocan

Polština se projevila u 26 % nejmladší generace ve slově *indyk*, které je spisovně polským označením krocana. Nejčastěji ale bylo označeno slovo *krocan*, přesněji v 55 % dotazníků. U této položky dotazníku se nejstarší generace neshoduje s ČJA, což je v protikladu k výsledkům u jiných výrazů. Nejdiferencovanější odpovědi přinesly dotazníky mluvčích nářečí, na českém gymnáziu se jich téměř polovina sice shodla s ČJA, druhá polovina ale uvedla výraz *trusek*, jež se objevil i u mluvčích polštiny. Studenti polského gymnázia v 17 případech použili slovo *truska*, které označují samici krocana (v tom se shodují s většinou střední generace).

U varianty *strus* došlo podle mého názoru k omylu způsobenému nepochopením zadání v dotazníku nebo záměně na základě sémantické blízkosti slov. *Strus* znamená totiž polsky pštros, což by vysvětlovalo tuto variantu, která se objevila pouze v jednom případě.

8.8 Sazenice

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Flancka	0	0	19	0	0	62
Sazenice	182	0	20	2	3	0
Sadzonka	0	0	0	0	7	94
Sadzonki	0	0	0	0	3	0
Nevím, nepoužívám	0	0	3	0	5	31

Tabulka č. 11: sazenice (2, s. 75)

Nejstarší generace: flancki 100 %

Střední generace: sazenice 28%, flancki 72 %

Nejstarší a střední generace nejspíše chápala ve většině případů slovo sazenice jako plurál, což se projevilo u jimi zvoleného slova *flancki*, nepoužili singulár *flancka*, jak je uvedeno v ČJA. U 48 % nejmladší generace převládá výraz *sazenice*. Zajímavé je, že 100 % informátorů nejstarší generace chápe slovo sazenice jako plurál, u střední generace je to 72 %, u nejmladší generace jsou to pouze tři respondenti. Část studentů toto slovo ve svojí běžné slovní zásobě nemá, jak dokládají odpovědi nevím či nepoužívám.

8.9 Kapusta

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Kel	0	0	0	0	0	0
Kapusta	182	0	41	1	15	187
Kwietak	0	0	0	0	1	0
Zelí	0	0	0	1	0	0
Nevím, nepoužívám	0	0	0	0	2	0

Tabulka č. 12: kapusta (2, s. 83)

Nejstarší generace: 100 % kapusta

Střední generace: 78 % kapusta, 22 % kel

Slovo *kapusta* jsem do dotazníku zařadila proto, že jako aktivní mluvčí nářečí vím, jakou svízel pro mnoho lidí představuje. V nářečích polsko-českého smíšeného pruhu se totiž pojmem *kapusta* označuje kysané zelí a spisovně české kapustě odpovídá výraz *kel*. Nejmladší ani nejstarší generace se v ani jednom případě neshodla s ČJA, u střední generace *kel* pronikl do běžné mluvy 22 % dotázaných.

Jeden respondent skutečně označil kapustu výrazem *zelí*, zbylých 99 % nejmladší generace označilo *kapusta*. *Kel* zachycený v ČJA se podařilo zjistit jen u střední generace. V jednom případě se objevila varianta *kwietak*, nářečím květák, což je ale podle mého názoru spíše nepochopení zadání dotazníku než nová varianta slova *kapusta*, jelikož se vyskytla pouze v jednom případě.

8.10 Potkan

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Krysa	0	0	0	0	0	0
Štur	0	0	0	0	0	0
Potkan	172	0	13	2	2	5
Szczur	10	0	28	0	13	182
Nevím, nepoužívám	0	0	0	0	3	0

Tabulka č. 13: potkan (2, 98)

Nejstarší generace: 88 % szczur, 12 % potkan

Sřední generace: 64 % szczur, 26 % potkan

Výraz *krysa*, zachycený v ČJA, se nepodařilo doložit u žádného z respondentů, to samé platí i pro výraz *štur*. Nejčastější formou ve všech třech generacích je *szczur*, následuje *potkan*. U tohoto slova se tedy běžná mluva dnešní nejmladší generace ve 100 % odchyluje od stavu zachyceného v ČJA, což si vysvětlují především tím, že studenti gymnázia jsou v biologii zvířat natolik vzdělaní, aby věděli, že potkan a krysa jsou dva rozdílné živočišné druhy. S těmito zvířaty se nepotkávají jako se škůdci, pro které stačí jedno souhrnné označení, ale se dvěma odlišnými organismy.

8.11 Krmná řepa

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Cvikla	0	0	0	0	0	0
Sajrajt	0	0	0	0	1	0
Pomyje	0	0	0	0	1	0
Rzepa	0	0	0	0	4	153
Řepa	62	0	30	0	0	0
Nevím, nepoužívám	114	0	11	2	12	34

Tabulka č. 14: krmná řepa (3, s. 283)

Nejstarší generace: 87 % rzepa, 13 % řepa

Střední generace: 56 % řepa, 28 % rzepa, 16 % Nevím, nepoužívám

Výraz *cvikla*, zachycený v ČJA, nebyl zaznamenán ani v jednom případě, a to ani u zástupců nejstarší generace. U městského obyvatelstva není překvapivé, že tento tradiční nářeční tvar do jejich slovní zásoby již nepatří, protože celý život žili v Českém Těšíně, kde neměli mnoho možností k pěstování zemědělských plodin. U nejmladší generace převažuje odpověď *rzepa / řepa* (58 %), následuje *nevím, nepoužívám* (40%). V jednom případě se objevila slova *sajrajt* a *pomyje*, což vzhledem k tak nízkému výskytu nelze brát v potaz, protože jde spíše o expresivní vyjádření toho, že se krmná řepa používá hlavně jako potrava pro dobytek. Spíše než vymizení nářečního výrazu z běžné mluvy beru tento případ jako jasný příklad toho, že se vesnické lexikum do běžné mluvy člověka z města nepromítá.

8.12 Vánočka

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Vánočka	182	0	40	2	2	0
Štrucle	0	0	0	0	0	0
Vanočka/ Wanoczka	0	0	1	0	14	180
Sztrucel	0	0	0	0	1	7
Plecionka	0	0	0	0	1	0

Tabulka č. 15: vánočka (2, s. 473)

Nejstarší generace: 89 % wanoczka, 11 % sztrucel

Střední generace: 69 % vanočka/wanoczka, 31 % vánočka

U zástupců nejmladší generace mluvících doma česky se ve 100% objevil výraz *vánočka*. Modifikace *wanoczka/vanočka* se vyskytla jen u těch informátorů, kteří doma hovoří polsky nebo nářečím, především u studentů polského gymnázia. U nich se také repertoár odpovědí rozšiřuje o *sztrucel* (2 % spisovně polské označení vánočky) a *plecionke* (toto slovo odpovídá nářečnímu výrazu pro pletenou housku, která je pletená podobně jako vánočka, proto došlo k záměně). Výraz *štrucle*, zachycený v ČJA, nebyl zjištěn ani u jednoho informátora, u slova *vánočka* tedy můžeme vidět ústup tradičního nářečí z běžné mluvy, což přičítám také jinému životnímu stylu dnešních lidí. Pokud si v obchodě kupují pečivo pod

označením vánočka, jen těžko mu pak v rodině budou říkat jinak. Situace byla odlišná v době, kdy si každý pekl pečivo jen sám doma a s větší pravděpodobností jej tedy označoval nářečním výrazem.

8.13 Koblíha

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Koblíha	162	0	15	2	1	0
Kreplik	2	0	17	0	12	175
Poczek	0	0	0	0	5	13
Koblíh	18	0	9	0	0	0

Tabulka č. 16: koblíha (2, s. 441)

Nejstarší generace: 100 % kreplik

Střední generace: 68 % kreplik, 29 % koblíha, 3 % koblíh

Pouze 10 % informátorů se u tohoto slova rozhodlo pro výraz, nedoložený v ČJA - maskulinum *koblíh* (6 % pouze studenti českého gymnázia) a spisovně polský tvar *poczek* 4 % (jen u studentů gymnázia s polským jazykem vyučovacím). 42 % dotázaných se přiklonilo ke slovu *koblíha* (hlavně mluvčí češtiny), 48 % *kreplik* (především mluvčí češtiny a nářečí z polského gymnázia), v těchto skupinách jsou zastoupeni studenti obou škol, mluvící doma česky, polsky i nářečím.

U střední a nejmladší generace je koblíha chápána i jako femininum, *koblíha*, u 100 % nejstarších informátorů je to maskulinum *koblíh*. Na rozdíl od sémanticky podobné vánočky je zde nářeční výraz ještě poměrně často používaný.

8.14 Slanina

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Špyrka	2	0	4	0	0	79
Slonina	0	0	0	1	14	51
Slanina	180	0	30	1	1	0

Slaninka	0	0	0	0	1	0
Boczek	0	0	0	0	2	27
Špek	0	0	2	0	0	0
Buček	0	0	2	0	0	0
Salám	0	0	1	0	0	0
Vyuzonka	0	0	1	0	0	0
Uzené	0	0	1	0	0	0

Tabulka č. 17: slanina (1, s. 249)

Nejstarší generace: 84 % špyrka, 16 % slonina

Střední generace: 52 % špyrka, 43 % slanina, 9% slonina

U této položky dotazníku se objevil nejširší repertoár odpovědí, celkem 10. Zajímavé je, že ČJA zachycuje pouze jeden tvar, *špyrka* (20 % dotázaných), a u Českého Těšína nenabízí ani žádnou značku pro málo používaný tvar. Výrazy *salám*, *vyuzonka*, *uzené* a *slaninka* byly doloženy vždy pouze v jednom případě, domnívám se tedy, že jde o tvary, které se vyskytují pouze v idiolektch těchto mluvčích a nejsou příliš rozšířeny, informátoři je nejspíš znají z domácí komunikace. U výrazů *salám* a *uzené* také mohlo dojít k situaci, že informátor označuje vše, co se nakupuje u řezníka a je to uzené, jedním slovem bez ohledu na druh dané potraviny.

Dva výskyty jsou zaznamenány u slov *špek* a *buček*, a to jen u mluvčích nářečí z českého gymnázia. Mezi studenty polského gymnázia převažuje tvar *slonina*, oproti tomu *slanina*, kterou jako doma běžně používanou podobu určilo 94% studentů českého gymnázia, se objevila pouze ve dvou případech.

8.15 Sklep

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Sklep	180	0	5	2	2	0
Pivnice	2	0	31	0	0	6
Piwnica	0	0	5	0	16	181

Tabulka č. 18: sklep (1, 367)

Nejstarší generace: 100 % piwnica

Střední generace: 79 % piwnica, 21 % sklep

U slova *sklep* se 53 % informátorů shoduje s výrazy z ČJA, 9 % doma běžně označuje sklep slovem *pivnice*, 44 % používá *sklep* (především informátoři mluvící doma česky). Na rozdíl od slova *kapusta* zde nedošlo k omylu ve významu, i když princip je totožný (slovo se fonetiky shoduje se spisovně českým, ale v nářečí polsko-českého smíšeného pruhu má jiný význam). Pokud totiž mluvčí nářečí řekne *sklep*, nemá na mysli suterén domu, ale obchod. Naopak v případě, že řekne *pivnice*, nemyslí tím restaurační zařízení specializující se na prodej piva, ale sklepení domu. Tento jev je ve Slezsku terčem mnoha anekdot a lidé jej mají vžitý jako jednu ze zajímavostí odlišující nářečí polsko-českého smíšeného pruhu od spisovného českého jazyka či jiných nářečí.

8.16 Slupka

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Šlupka	1	0	0	0	0	0
Skura	0	0	0	0	0	44
Slupka	181	0	20	2	3	0
Skurka	0	0	11	0	2	47
Szupa	0	0	7	0	7	28
Szupka	0	0	3	0	5	38
Skorupka	0	0	0	0	1	32
Oszkrabiny	0	0	0	0	0	2

Tabulka č. 19: slupka (2, s. 67)

Nejstarší generace: 68 % szupka, 26 % skura, 6 % skurka

Střední generace: 58 % skura, 42 % slupka

V dotaznících se u této položky vyskytlo celkem 8 různých výrazů, nejčastěji to byla *slupka* - 47 % informátorů. Pouze v 10 % dotazníků bylo označeno slovo odpovídající ČJA *šlupka* (pouze 1 případ) nebo *skura*, deminutivum *skurka* se vyskytuje v běžné slovní zásobě mluvčích nářečí z obou škol.

U dvou informátorů nejspíše došlo k záměně na základě sémantické blízkosti při vyplnění slova *oszkrabiny*. Tímto výrazem totiž bývají v nářečích polsko-českého smíšeného pruhu označovány pouze již oškrábané slupky z brambor.

8.17 Jiška

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Zásmažka	0	0	6	0	8	145
Jiška	180	0	29	2	2	21
Zápražka	0	0	0	0	0	0
Zesmožka	0	0	0	0	1	8
Zosmožka	0	0	7	0	1	13
Záklechotka	1	0	0	0	0	0
Nevím, nepoužívám	0	0	0	0	6	0

Tabulka č. 20: jiška (1, s. 211)

Nejstarší generace: 54 % zosmožka, 46 % zesmožka

Střední generace: 69 % zosmožka, 31 % jiška

Údaje získané od nejmladší generace se u této položky shodují s ČJA cekem v 91 % případech, konkrétně 37 % *zásmažka* a 54 % *jiška*. Výraz *zápražka* se neobjevil v žádném dotazníku ani u nejstarší nebo střední generace. U 6 informátorů se objevila odpověď *nevím* či *nepoužívám*, a to vždy bylo u studentů mužského pohlaví, kteří doma hovoří polsky a navštěvují Gymnázium s polským jazykem vyučovacím. Předpokládám, že tito informátoři doma nevaří ani se nezajímají o gastronomickou terminologii, proto je pro ně toto slovo neznámé nebo jej v životě nepoužili. Tento stav je myslím u mladíků mezi 15 a 19 lety naprosto běžný a nelze jej spojovat s nářeční oblastí.

8.18 Houska

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Bělka	0	0	0	0	0	0
Pletenka	0	0	0	0	0	0
Žemle	1	0	0	0	0	0
Houska	180	0	36	2	1	74
Bulka	0	0	5	0	17	113

Tabulka č. 21: houska (1, s. 271)

Nejstarší generace: 100 % bulka

Střední generace: 53 % bulka, 47 % houska

V celých 91 % dotazníků nejmladší generace byl stav odlišný od ČJA, pouze 0,3 % informátorů se shodlo s ČJA ve výrazu *žemle*. *Bělka* ani *pletěnka* nebyla zaznamenána v žádném dotazníku, a to ani u nejstarších respondentů, z čehož se dá usuzovat, že tato dvě slova už z běžné mluvy vymizela a byla nahrazena pojmenováním *bulka* (především u starších informátorů a studentů polského gymnázia hovořících doma nářečím) nebo *houska* (u studentů českého gymnázia).

Více než polovina všech dotazníků nejmladší generace, celkem 68 %, byla označena slovem *houska*, v této množině převažovali informátoři z českého gymnázia, kteří doma běžně hovoří česky. Druhým nejčastějším zaznamenaným tvarem je *bulka*, ta se objevila jen v dotaznicích mluvčích polštiny a nářečí, což si vysvětlují podobností slova *bulka* s polským výrazem pro housku.

8.19 Vepřové maso

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Vepřové maso	180	0	32	2	0	0
Vepřovina	2	0	0	0	0	127
Vepřové	0	0	0	0	0	2
Wieprzowe	0	0	0	0	6	18
Wieprzowina	0	0	0	0	5	12
Mieso wieprzowe	0	0	2	0	3	13
Wieprzowe mieso	0	0	7	0	4	15

Tabulka č. 22: vepřové maso (1, s. 243)

Nejstarší generace: 43 % wieprzowina, 38 % wieprzowe, 19 % wieprzowe mieso,

Střední generace: 12 % vepřové, 61 % wieprzowina, 27 % wieprzowe

Repertoár zjištěných výrazů se, stejně jako v ČJA, dělí na dvouslovná a jednoslovná pojmenování. Obě varianty zachycené v ČJA jsou v běžné mluvě nejmladší generace zachovány, 80 % všech informátorů si vybralo jednu z těchto dvou alternativ. Ve zbytku dotazníků se objevovala pojmenování více či méně se blížící označení vepřového masa v polštině, ať už jde o univerbizaci *wieprzowe*, *wieprzowina* nebo o dvouslovné výrazy *mieso wieprzowe* či *wieprzowe mieso*, což můžeme pokládat spíše za projevy osobitých idiolektů respondentů než za pronikání nového lexika do běžné mluvy nejmladší generace.

8.20 Sítka na mouku

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Sítka	40	0	19	0	7	131
Toček	0	0	0	0	0	0
Sítka	0	0	0	0	1	0
Sítka na moke	0	0		0	4	24
Sítka na mouku	22	0	9	1	0	
Nevím, nepoužívám	120	0	13	1	6	32

Tabulka č. 23: sítka na mouku (1, s. 255)

Nejstarší generace: 100 % sítka na moke

Střední generace: 67 % sítka na moke, 33 % sítka na mouku

Varianta *toček* nebyla zaznamenána v žádném dotazníku, druhý výraz zachycený v ČJA, *sítka*, označilo 46 % informátorů, bez ohledu na jazyk jejich běžné domácí mluvy. Odpovědi *nevím* nebo *nepoužívám* využilo 40 % dotázaných z nejmladší generace, stejná situace u nejstarší ani střední generace nenastala. Domnívám se, že to není způsobeno tím, že by nářečí mizelo z běžné slovní zásoby nejmladší generace, ale spíše tím, že studenti se ve svém věku se sítkem na mouku často nesetkávají, protože netráví čas pečením v kuchyni. Podle mého názoru je to jev všeobecný a nedávala bych ho do spojitosti se stavem nářečí v polsko-českém smíšeném pruhu.

8.21 Drobty

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Drobky	70	0	25	1	0	28
Okrušiny	15	0	14	0	8	107
Drobty	70	0	0	0	1	0
Drobki	0	0	0	0	2	38
Okrušinki	20	0	0	0	3	0
Lokrušinki	0	0	0	0	1	0
Nevím, nepoužívám	7	0	2	1	3	14

Tabulka č. 24: drobty (1, s. 273)

Nejstarší generace: 62 % okrušiny, 38 % okrušinki

Střední generace: 58 % okrušiny, 42 % drobki

U této položky dotazníku se nejmladší generace shodla s ČJA i s referenčním vzorkem nejstarší a střední generace. Více než polovina informátorů, přesněji 62 %, vyplnilo výraz zachycený v ČJA. V pouhém jednom případě se vyskytla varianta *lokrušinki*, která bude nejspíše součástí specifického idiolektu tohoto mluvčího. V 6 % dotazníků se vyskytla možnost nevím nebo nepoužívám, což je velmi překvapivý výsledek vzhledem k tomu, že by výraz pro drobty měl patřit do každodenní běžné slovní zásoby. Není zcela jasné, zda tito informátoři výraz pro drobty opravdu nepoužívají, nebo této položce v dotazníku neporozuměli, spíše se ale přikláním k druhé možnosti. Srozumitelnější by pro ně asi bylo použití slova drobky, to by ale odporovalo méjím metodě výzkumu, kdy respondentům v dotazníku nepředkládám tvary zjištěné v ČJA, aby zbytečně nedošlo k navádění k určité odpovědi.

8.22 Poklička

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Přikrývka	0	0	2	0	0	5
Pokrývka	0	0	0	0	12	154
Poklička	182	0	39	2	3	5

Dynko	0	0	0	0	1	2
Nevím, nepoužívám	0	0	0	0	2	11

Tabulka č. 25: poklička (1, s. 285)

Nejstarší generace: 100 % pokrývka

Střední generace: 76 % pokrývka, 24 % poklička

Tvar *přikrývka*, zachycený v ČJA, se objevil u necelých 2 % informátorů, kteří všichni doma běžně mluví nářečím. U těch, kteří označili jako jazyk běžné mluvy nářečí, převažuje *pokrývka*, stejně jako u informátorů z nejstarší i střední generace. Mluvčí češtiny se ve 100 % přiklonili k výrazu *poklička*. U slova *dynko* došlo u tří respondentů pravděpodobně k záměně na základě sémantické blízkosti, tímto výrazem bývá v nářečích polsko-českého smíšeného pruhu tradičně označováno dřevěné prkénko na krájení.

8.23 Sběračka

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Šeblefla	0	0	0	0	0	0
Naběračka	121	0	13	0	7	108
Velká ležka	0	0	0	0	0	21
Sběračka	56	0	8	2	0	8
Chochla	0	0	7	0	4	28
Fornyfla	0	0	13	0	3	16
Nevím, nepoužívám	5	0	0	0	4	14

Tabulka č. 26: sběračka (1, s. 289)

Nejstarší generace: 86 % velká ležka, 14 % naběračka

Střední generace: 100 % naběračka

Tato položka dotazníku vyvolala při samotném výzkumu nejvíce otázek a to především u studentů Gymnázia s polským jazykem vyučovacím, kteří nebyli schopni sami určit, co může *sběračka* být. K jejich pochybám se ve dvou třídách dokonce přidali i

pedagogové. Navrhovali například, že jde o přístroj, který sbírá posekanou trávu, a podobné možnosti. Snažila jsem se jim předmět popsat tak, abych nepoužila samotný výraz sběračka, například otázkou: Čím nabíráme polévku z hrnce? Po této nápovědě už byli studenti schopni své odpovědi vyplnit.

U nejstarší generace převládl výraz *velká ležka*, u střední generace nebyl zjištěn vůbec a u nejmladší pouze v 5 %. Slovo *šeblefla*, které je zachyceno v ČJA, se nevyskytlo v žádném dotazníku, zato se u mluvčích polštiny a nářečí z nejmladší generace podařilo doložit z němčiny pocházející výrazy *chochla* a *fornyfla*. U takto běžně používaného kuchyňského náčiní je s podivem, že se toto slovo nevyskytuje v běžné slovní zásobě 5 % informátorů. Domnívám se, že je to způsobeno tím, že respondenti ani po mé nápovědě nepochopili, o jaký kuchyňský předmět se vlastně jedná. Je nepravděpodobné, že by v běžné slovní zásobě, byť studentů, kteří se nejspíše nevěnují vaření každý den, chyběl výraz pro sběračku.

8.24 Polštář

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Záhlavek	1	0	0	0	0	0
Zhlavek	0	0	0	0	0	0
Zoglowek	0	0	17	1	13	166
Poduszka	0	0	0	0	5	22
Polštář	181	0	24	1	0	0

Tabulka č. 27: polštář (1, s. 315)

Nejstarší generace: 90 % zoglowek, 10 % poduszka

Střední generace: 32 % polštář, 68 % zoglowek

Pouze u jednoho informátora ze všech tří generací se objevil výraz shodující se s ČJA, a to *záhlavek*. Zbytek odpovědí je silně rozrůzněn podle jazyka běžné mluvy respondentů. Mluvčí češtiny označili v naprosté většině *polštář*, mluvčí nářečí a polštiny nejčastěji použili výrazu *zoglowek*, mluvčí polštiny z polského gymnázia také běžně používají spisovně polský výraz *poduszka* (6 %). V ČJA doložený *zhlavek* nebyl zjištěn u žádného z respondentů, proto předpokládám, že z běžné slovní zásoby vymizel a byl nahrazen slovy *zoglowek*, *poduszka* a *polštář*.

8.25 Hadr

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Handra	0	0	9	0	5	86
Hadra	54	0	9	2	4	43
Hadr	127	0	9	0	2	20
Szmata	0	0	13	0	5	48
Scierka	0	0	0	0	2	0
Nevím, nepoužívám	1	0	0	0	0	0

Tabulka č. 28: hadr (1, s. 323)

Nejstarší generace: 37 % hadra, 33 % szmata, 30 % handra

Střední generace: 87 % hadra, 23 % szmata

Tato položka dotazníku je zajímavá především tím, že se při jejím vyhodnocování ukázalo, že 100 % nejstarší a střední a 63 % nejmladší generace označilo slovo pro hadr výrazem v rodu ženském, oproti spisovně českému maskulinu *hadr*, které naopak převládlo u mluvčích češtiny z českého gymnázia a překvapivě se objevilo i u mluvčích nářečí z gymnázia polského.

Výraz doložený v ČJA se u informátorů nejmladší generace objevil jen v 23 %, a to pouze u těch, kteří uvedli, že doma běžně mluví nářečím. To dokládá, že je v domácnostech, kde se komunikuje především dialektem, více zachován stav popsáný v ČJA. Celkem 16 % mluvčích se přiklonilo k výrazům *szmata* a *scierka*, které pocházejí z polštiny.

8.26 Světnice

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Jizba	0	0	0	0	1	48
Izba	1	0	0	0	7	89
Cymra	0	0	0	0	1	0
Kumbal	1	0	0	0	1	0
Spizarnia	0	0	0	0	1	0

Pokoj	145	0	0	0	0	2
Pokój	0	0	0	2	4	5
Pokoik	0	0	0	0	1	
Světnice	14	0	11	0	0	0
Nevím, nepoužívám	21	0	30	0	2	43

Tabulka č. 29: světnice (1, s. 353)

Nejstarší generace: 100 % izba

Střední generace: 48 % izba, 21 % světnice, 31 % nevím, nepoužívám

Podle mého názoru došlo při vyplňování dotazníku u informátorů nejmladší generace k částečnému nepochopení zadání. Někteří z nich nejspíše nechápali výraz *světnice* jako místnost v starých domech, jaké dnes můžeme potkat například v muzeu či skanzenu. 37 % odpovědí u nejmladší generace odpovídá slovu *pokoj* (s obměnami *pokój* a *pokoik*). Takto vyplněné dotazníky tedy neuvádějí, jak informátoři v běžné řeči používají nebo nepoužívají slovo *světnice*, ale spíše slovo *pokoj*.

Nejčastěji se v dotaznících objevil výraz *pokoj* (celkem u 34 %). *Izba*, doložená v ČJA, byla zjištěna jen u 11 % respondentů. Odpověď nevím nebo nepoužívám využilo 21 % informátorů z nejmladší generace. Varianty *kumbal*, *cymra*, *pokoik* nebo také *spizarnia* se zdají být spíše pokusem o vyplnění této položky za každou cenu než skutečnými slovy z běžné mluvy, k tomuto závěru mě vede také fakt, že se všechny vyskytly pouze jednou.

8.27 Ovar

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Podhrdlí	0	0	0	0	0	0
Owar/Ovar	45	0	7	1	7	22
Podgardlina	0	0	0	0	1	74
Podgarlina	1	0	13	0	4	60
Vývar	2	0	0	1	0	0
Nevím, nepoužívám	134	0	18	0	6	31

Tabulka č. 30: ovar (1, s. 239)

Nejstarší generace: 100 % podgarlina

Střední generace: 85 % podgarlina , 15 % ovar

Výraz *podhrdli*, který se vyskytuje v ČJA, se nepodařilo zachytit u žádného informátora ani v nejstarší generaci, stav zachycený v ČJA tedy už dnes pro toto slovo neplatí. Ve třech dotaznících nejspíše došlo k neporozumění zadání, jelikož se v nich objevilo slovo *vývar*. Nejčastější odpovědi mezi nejmladší generací bylo nevím, nepoužívám, a to hned u 44 % respondentů. Vysvětlení je myslím jasné, dnes se již mnoho studentů tohoto věku neseťká s touto velmi specifickou slovní zásobou a tedy mimo jiné i tímto výrazem, který bude podle mého názoru silněji zachován u vesnického obyvatelstva, kde se zabijačky pořádají dodnes. Navzájem si velmi podobná slova *podgarlina* a *podgradlina* vyplnilo do dotazníku 35 % informátorů, především mluvčích nářečí.

8.28 Trakař

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Tragač	0	0	0	0	3	0
Trakař	0	0	32	1	2	12
Trakač	11	0	3	0	2	76
Toczki/ točki	78	0	0	0	1	93
Traktor	0	0	0	1	0	0
Kolečko	49	0	4	0	0	0
Nevím, nepoužívám	12	0	2	0	9	6

Tabulka č. 31: trakař (3, s. 379)

Nejstarší generace: 86 % trakač, 14 % točki

Střední generace: 77 % točki, 23 % trakař

Výraz *tragač* byl zachycen pouze u necelého jednoho procenta dotazníků nejmladší generace (u mluvčích polštiny), mezi nejstarší a střední generací se jej nepodařilo doložit vůbec. To dokládá jeho ústup ze slovní zásoby běžné mluvy. I u této položky došlo v jednom případě ke špatnému porozumění zadání nebo záměně slov, jeden informátor vyplnil do

dotazníku u této položky výraz *traktor*, což ale může být také vědomě zavádějící odpověď, která mohla být myšlena jako vtip.

Nejčastěji se objevila odpověď *toczki* nebo *točki*, celkem u 40 % respondentů. Je zajímavé, že *trakař* vyplnili i mluvčí polštiny a nářečí.

8.29 Bidýlko nad kamny

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Žerdka	0	0	0	0	0	0
Bidýlko	10	0	0	0	0	0
Nevím, nepoužívám	172	0	41	2	18	187

Tabulka č. 32: bidýlko nad kamny (1, s. 327)

Nejstarší generace: 100 % nevím, nepoužívám

Střední generace: 100 % nevím, nepoužívám

Naprostou neznalost tohoto slova u nejmladší generace si vysvětlují především tím, že již jde o historismus. Bidýlko existovalo jen u kamen na tuhá paliva, která dnes už vidáme jen v muzeu, takže je přirozené, že do běžné mluvy mladých nepatří. Uvedení výrazu *bidýlko* přičítám spíše snaze nenechávat tuto položku dotazníku prázdnou než opravdovému používání tohoto slova u 10 studentů.

U nejstarší a střední generace je ale 0 % výskyt překvapující, protože v jiných případech bylo tradiční nářečí v jejich běžné mluvě poměrně zachováno. Toto bidýlko je ale tak specificky vesnickým předmětem, že jej informátoři, kteří se narodili a po celý život bydlí ve městě, neznají nebo se s ním nikdy nesetkali. Výraz *žerdka* nebyl zaznamenán u žádného mluvčího ani jedné generace a kromě 2 % respondentů v nejmladší generaci nikdo neuvedl ani žádné jiné slovo. Je zřejmé, že bidýlko vymizelo z běžné slovní zásoby a stav zachycený v ČJA již dnes není možné doložit ani u nejstarší generace.

8.30 Pokyn pro koně „jed!“

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Vjo	0	0	8	0	3	113
Heta	0	0	2	0	1	9
Hyjé	60	0	3	0	0	11
Hý	61	0	3	0	0	3
Jed'	50	0	18	0	0	12
Jedz	0	0	0	0	3	5
Nevím, nepoužívám	11	0	7	2	11	29

Tabulka č. 33: pokyn pro koně „jed!“ (3, s. 447)

Nejstarší generace: 100 % vjo

Střední generace: 61 % vjo, 38 % hyjé

Respondenti nejmladší generace označili odpověď *nevím, nepoužívám* celkem ve 14 %, tuto neznalost si vysvětlují faktem, že se studenti gymnázia dnes příliš často s koňmi nepotkávají.

Nejpoužívanějším výrazem je *vjo*, a to nejen u nejmladší (29 %), ale i nejstarší a střední generace, toto slovo je zároveň i doloženo v ČJA. Nevyskytlo se však ani jednou u žádného mluvčího češtiny, pouze u informátorů, kteří doma mluví běžně nářečím nebo polsky. Přibližně stejný počet výskytů byl zaznamenán u slov *hyjé*, *hý* a *jed'* (kolem 15 %) a u varianty *nevím, nepoužívám*. Pouze na polském gymnáziu se u osmi informátorů vyskytlo *jedz*, polský ekvivalent českého *jed'*.

8.31 Kráva je březí

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Telná	0	0	0	0	0	0

Cielno	0	0	14	0	2	58
V ciazy	0	0	4	0	3	0
Beje miec male	0	0	2	0	1	2
Březí	11	0	5	1	0	2
Nevím, nepoužívám	171	0	16	1	11	125

Tabulka č. 34: kráva je březí (3, s. 395)

Nejstarší generace: 100% cielno

Střední generace: 87% cielno, 13% březí

U nejmladší generace využilo 75 % informátorů možnosti odpovědět nevím, nepoužívám, což je ve srovnání s nejstarší a střední generací velmi razantní ústup tohoto slova z běžné domácí slovní zásoby. Podobně jako u krmné řepy nebo pokynu pro koně je to nejspíš důsledkem toho, že se mnou oslovení studenti, většinou obyvatelé města, nepřicházejí do styku s hospodářskými zvířaty, proto ani nepotřebují mít ve své slovní zásobě tuto zemědělskou terminologii.

Výraz z ČJA *telná* se nepodařilo zachytit v žádném dotazníku. U studentů se vyskytly výrazy *v ciazy* (polsky těhotná, necelé 1 %), *beje miec male* (0, 9 %), *březí* (asi 4 %), nejčastěji však bylo použito výrazu *cielno* (stejně jako u dvou zbývajících generací).

8.32 Kulatá příčka u žebříku

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Příčka	11	0	0	1	0	0
Štebel	0	0	0	0	0	0
Ščebel	0	0	15	0	3	109
Schodek	0	0	0	0	2	44
Nevím, nepoužívám	171	0	26	1	13	34

Tabulka č. 35: kulatá příčka u žebříku (3, s. 295)

Nejstarší generace: 84% ščebel, 16% nevím, nepoužívám

Střední generace: 51% nevím, nepoužívám, 49 % ščebel

U všech tří generací se vyskytla odpověď nevím, nepoužívám, což dokládá ústup znalosti tohoto slova v porovnání se stavem doloženým při výzkumu pro ČJA. Nejmarkantnější je tento stav u nejmladší generace, kde celých 34 % informátorů tento výraz nezná nebo nepoužívá.

Výrazy z ČJA se podařilo zachytit pouze u studentů, kteří doma mluví česky, ti do dotazníku vyplnili slovo *příčka* (necelá 3 %). Oproti tomu u mluvčích nářečí se ve shodě s nejstarší a střední generací objevil *ščebel* (30 %). Desetina informátorů se přiklonila k výrazu *schodek* (v nářečí malý schod), který není doložen v ČJA, a z tak malého výskytu nejsem schopna určit, zda nejde spíše o snahu respondentů vyplnit u této položky dotazník a vyhnout se možnosti nevím, než o slovo, které by bylo v jejich běžné mluvě opravdu používáno.

8.33 Neposečená stébla za sekáčem

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Muzikanti	0	0	0	0	0	0
Sciernisko	8	0	2	0	1	48
Trowa	0	0	0	0	1	0
Nevím, nepoužívám	174	0	39	2	16	137

Tabulka č. 36: neposečená stébla za sekáčem (3, s. 183)

Nejstarší generace: 100 % sciernisko

Střední generace: 100 % sciernisko

Výraz *muzikanti*, který je doložen v ČJA se neobjevil v žádném dotazníku. U nejstarší a střední generace panuje naprostá shoda ve slově *sciernisko*, které použilo také 14 % informátorů nejmladší generace. Znovu se potvrdilo, že respondenti z městského prostředí běžně nepoužívají slovní zásobu vesnice, navíc takto speciální. Problém je ale v tom, že se sice zástupci všech tří generací shodli na slově *sciernisko*, toto slovo ale dokazuje, že neporozuměli zadání. Výrazem *sciernisko* jsou totiž v nářečí tradičně označovány zbytky posečených klasů, které po kombajnu zůstanou na poli, tedy ne ta neposečená stébla.

V jednom případě došlo nejspíše k neporozumění zadání, když respondent odpověděl *trowa* (polsky tráva). Nejčastější byla možnost nevím, nepoužívám, celkem v 86 % dotazníků, což odpovídá už mému dřívějšímu poznatku, že nejmladší generace nemá ve své běžné mluvě výrazy z oblasti zemědělství a kuchyně.

8.34 Chumáč ovoce (na stromě)

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Kystka	0	0	4	0	10	41
Owoce	0	0	0	0	4	0
Nevím, nepoužívám	182	0	37	2	4	136

Tabulka č. 37: chumáč ovoce (na stromě) (2, s. 59)

Nejstarší generace: 100 % kystka

Střední generace: 67 % kystka, 33 % nevím, nepoužívám

Pouze 13 % informátorů nejmladší generace se u této položky dotazníku shodlo s ČJA a označilo slovo *kystka* (všichni byli mluvčí nářečí nebo polštiny). U zástupců nejstarší a střední generace je toto číslo mnohem vyšší. U mluvčích polštiny se objevil také výraz *owoce*, ale pouze u necelého 1 % dotázaných, a proto se domnívám, že je to projev specifického idiolektu nebo potřeba informátora vyhnout se odpovědi nevím, nepoužívám.

Nečastější odpovědí bylo nevím, nepoužívám, kterou použilo celkem 84 % informátorů bez ohledu na jazyk běžné domácí mluvy, jsou mezi nimi tedy zastoupeni studenti obou škol a mluvčí češtiny, polštiny i nářečí.

8.35 (brambor) klíčí

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Poušťá	0	0	0	0	0	0
Rosnie	0	0	3	0	5	32
Vyrosto	0	0	0	0	3	0
kjeukuje	0	0	0	0	4	0
Klíčí	64	0	27	0	0	2

Nevím, nepoužívám	118	0	11	2	6	153
----------------------	-----	---	----	---	---	-----

Tabulka č. 38: (brambor) klíčí (3, s. 273)

Nejstarší generace: 100 % vyrosto

Střední generace: 68 % klíčí, 32 % nevím, nepoužívám

Podobně jako u jiných položek dotazníku, které náleží spíše do vesnické či zemědělské slovní zásoby než do městské, se i zde u nejmladších informátorů nepodařilo zaznamenat výraz z ČJA. A dokonce ani zástupci nejstarší a střední generace se v žádném případě neshodli se stavem v ČJA.

Nejčastější odpovědí bylo znovu nevím, nepoužívám, využilo ji celkem 67 % informátorů nejmladší generace. Druhou nejfrekventovanější odpovědí bylo *klíčí* (téměř 22 %). Tento výraz se také objevil u střední generace. S nejstarší generací se ve slově *vyrosto* shodlo pouze necelé 1 % respondentů z nejmladší generace. U nich se dále vyskytlo slovo *kjeukuje*, ale znovu pouze u ani ne 1 % dotázaných.

8.36 Uschlý zbytek květu na spodu jablka

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Muška	5	0	1	1	2	79
Zeschnuty kfiat	0	0	0	1	1	0
Nevím, nepoužívám	177	0	40	0	15	108

Tabulka č. 39: uschlý zbytek květu na spodu jablka (2, s. 65)

Nejstarší generace: 95 % muška/ muszka, 5 % nevím, nepoužívám

Střední generace: 77% muška/ muszka, 23 % nevím, nepoužívám

Oproti nejstarší a střední generaci je zde vidět silný posun, kdy pouze 20 % zástupců nejmladší generace označilo jako běžně doma používané slovo *muška*. Odpověď nevím, nepoužívám byla nejčastější, bez ohledu na jazyk, kterým mluvčí doma běžně mluví, celkem tuto možnost označilo 79 % informátorů. U výrazu *zeschnuty kfiat*, který se objevil u dvou informátorů, jde podle mého názoru o pokus o doslovný překlad položky dotazníku, spíše než

o skutečný stav běžné mluvy. U této položky dotazníku můžeme vidět postupné mizení ze slovní zásoby napříč generacemi, u nejstarší generace slovo nepoužívá jen 5 % respondentů, u střední je to už 23 % a u nejmladší dokonce 79 %.

8.37 Velikonoční pomlázka (zvyk)

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Šmėrgust	45	0	21	2	0	94
Wielkanocne ciasto	0	0	0	0	1	0
Karabacz	0	0	16	0	1	5
Smigus	0	0	0	0	0	1
Smigus dyn gus	0	0	2	0	0	0
Smiergust	25	0	0	0	0	74
Velikonoce	112	0	2	0	0	13

Tabulka č. 40: velikonoční pomlázka (zvyk) (2, s. 461)

Nejstarší generace: 74 % šmėrgust, 26 % smiergust

Střední generace: 69 % šmėrgust, 26 % smiergust, 5 % Velikonoce

Výraz *šmėrgust*, doložený z ČJA, byl i u nejmladší generace zachycen, stejně jako u nejstarší a střední. Označilo jej 38 % informátorů, nejvíce mluvčích nářečí, ale i češtiny. Celkem ve 22 dotaznících bylo u této položky zjištěno slovo *karabacz*. U těchto respondentů došlo k omylu, kdy místo velikonočního zvyku uvedli pojmenování pro svazek prutů, karabáč. Podobným případem je výraz *wielkanocne ciasto*, jež se objevilo u jednoho mluvčího polštiny a v překladu znamená velikonoční pečivo, tedy další z velikonočních zvyků ve Slezsku. Mluvčí češtiny se většinou přiklonili k výrazu *Velikonoce* (26 %).

Do repertoáru odpovědí se dostaly ještě výrazy *smigus dyngus* (2 případy) a *smigus* (1 případ). U 23 % informátorů se objevila odpověď *smiergust*, která je velmi podobná výsledku z ČJA.

8.38 Hubený

	Český jazyk vyučovací	Polský jazyk vyučovací
--	-----------------------	------------------------

	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Chudý	51	0	33	2	18	183
Hubený	113	0	3	0	0	3
Štíhlý	12	0	2	0	0	0
Vychrtlý	6	0	1	0	0	0
Čynki	0	0	1	0	0	0
Vonzki	0	0	1	0	0	1

Tabulka č. 41: hubený (1, s. 181)

Nejstarší generace: 100 % chudý

Střední generace: 86 % chudý, 14 % hubený

Nejčastěji se v dotaznících nejmladší generace vyskytoval výraz *chudý* (67 %), jenž je doložený v ČJA, vyznačili jej především ti, kteří doma běžně komunikují polsky nebo nářečím. Mezi uživateli jazyka je podle mého výzkumu ještě stále živý. Jde o další velmi známý případ odlišnosti slezských nářečí od zbytku českého jazykového území. Slovem *chudý* se zde neoznačuje člověk, který nemá mnoho peněz, ale člověk hubený.

Mluvěci češtiny dali přednost slovům *hubený* a *štíhlý* (dohromady 30 %). V malé části dotazníků (10 případů) se objevily výrazy *vychrtlý*, *čynki* (polsky tenký) a *vonzki* (polsky úzký). Jde o velmi malý počet respondentů, proto podle mě neukazují na žádnou konkrétní tendenci ve slovní zásobě.

8.39 Hladový

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Hladný	0	0	0	0	0	0
Glodny	48	0	35	2	16	168
Majacy glod	0	0	0	0	2	0
Hladový	134	0	6	0	0	19

Tabulka č. 42: hladový (1, s. 401)

Nejstarší generace: 100 % glodny

Střední generace: 59 % glodny, 41 % hladový

Ani u této položky dotazníku se nepodařilo doložit výraz z ČJA v žádné z generací. Za to se všechny tři generace respondentů shodly na slově *glodny*. To u nejmladší převládá s 63 % a bylo zjištěno jak u mluvčích češtiny, tak polštiny i nářečí. Ve dvou dotaznících z Gymnázia s polským jazykem vyučovacím se objevilo spisovně polské *majacy glod*. Výraz *hladový* převládl u těch, kteří doma běžně mluví česky a navštěvují české gymnázium.

8.40 Stejný

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Stejnaký	0	0	0	0	0	2
Jednaký	0	0	0	0	0	8
Stejný	18	0	3	2	13	125
Stejný	164	0	36	0	0	7
Taki samy	0	0	0	0	1	10
Taki sam	0	0	0	0	1	0
Taki som	0	0	0	0	2	0
Tyn som	0	0	2	0	1	35

Tabulka č. 43: stejný (1, s. 377)

Nejstarší generace: 45 % stejný, 43 % tyn som, 12 % taki samy

Střední generace: 64 % tyn som, 27 % taki samy, 9 % stejný

Při vyhodnocování této položky dotazníku se ukázalo, že se ani jeden ze zástupců nejstarší nebo střední generace neshodl s ČJA. U nejmladší generace je situace odlišná, výrazy z ČJA doloženy byly, ovšem pouze v 0,5 % *stejnaký* a necelých 2 % u slova *jednaký*. 37 % informátorů vyplnilo slovo *stejný*, v této variantě s krátkým vokálem dominují mluvčí polštiny a nářečí, naopak výraz *stejný*, který byl zjištěn celkem u 48 % respondentů, byl ve většině případů doložen u mluvčích češtiny. Výrazy *taki samy*, *taki sam*, *tyn som* a *taki som* byly u nejmladší generace doloženy vždy pouze v několika případech, na rozdíl od zástupců nejstarší a střední generace. Byly vždy nalezeny v dotaznících informátorů z polského gymnázia, kteří mluví doma běžně polsky nebo nářečím, ani jeden z těchto výrazů nebyl zjištěn u studenta Gymnázia Český Těšín.

8.41 Klouzat se

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Slizgat	2	0	0	2	15	90
Šklihat	0	0	0	0	0	0
Klejzač	7	0	4	0	3	78
Klouzat	173	0	37	0	0	28

Tabulka č. 44: klouzat se (1, s. 121)

Nejstarší generace: 87 % slizgat, 13 % klejzač

Střední generace: 53 % slizgat, 28 % klejzač, 21 % klouzat

Žádný respondent v dotazníku neuvedl v ČJA zachycené slovo *šklihat*. Pokud není tento výraz doložen ani u nejstarší generace, je možné se domnívat, že byl z běžné slovní zásoby již vytlačen jinými synonymy anebo nahrazen slovem *slizgat*.

Jako druhé bylo v Českém Těšíně doloženo *slizgat*, které už se objevuje napříč všemi generacemi, nejvíce u nejstarší (87 %), méně u střední (53 %) a konečně 25 % mezi nejmladšími informátory, především studenty polského gymnázia. Všechny tři generace se také shodly na odpovědi *klejzač*, u nejmladší generace se vyskytlo nejvíce u mluvčích nářečí, celkem u 20 % respondentů. Nejčastější odpovědí bylo mezi studenty slovo *klouzat* (55 %).

8.42 Mži

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	Polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Sipí	0	0	0	0	11	51
Mrholí	41	0	4	0	0	0
Mhlí	0	0	0	0	0	0
Siholí	0	0	0	0	0	0
Šlympi	2	0	7	0	1	32
Mži	134	0	29	2	2	68
Mžy	5	0	0	0	2	29

Kropko	0	0	1	0	2	7
--------	---	---	---	---	---	---

Tabulka č. 45: mží (2, s. 351)

Nejstarší generace: 77 % sipí, 23 % mžy

Střední generace: 61 % mží, 24% mžy 15 % sipí

Této položce podle ČJA odpovídají v oblasti Českého Těšína hned čtyři výrazy, dva z nich - *siholí* a *mhlí* - se nepodařilo zjistit v žádném zkoumaném dotazníku, z čehož se dá usuzovat, že už z běžné slovní zásoby ustoupily a byly nahrazeny jinými synonymy. Další dvě slova, *sipí* a *mrholí*, se vyskytly v dotaznících nejmladší generace. *Sipí* použilo celkem 14 % informátorů (všichni z polského gymnázia), tuto možnost si zvolila také většina respondentů nejstarší a střední generace. Pouze u studentů českého gymnázia, kteří doma mluví česky, se vyskytlo slovo *mrholí* (není doloženo u nejstarší ani střední generace).

Nejčastější odpovědí však bylo *mží* (55 %), varianta *mžy* se objevila u 8 % dotázaných. V necelých 2 % dotazníků bylo zjištěno slovo *kropko* a 8 % informátorů se přiklonilo k výrazu *šlympi*. Obě možnosti byly zastoupeny především v dotaznících mluvčích nářečí.

8. 43 Lhát

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Cigánit	8	0	31	0	3	102
Kecac	11	0	0	1	3	63
Klamac	0	0	0	0	12	0
Lhát	163	0	10	1	0	22

Tabulka č. 46: lhát (1, s. 185)

Nejstarší generace: 100 % cigánit

Střední generace: 57 % cigánit, 43 % lhát

U nejmladší generace se mezi odpověďmi vyskytlo slovo *kecac* (18 %), tedy hovorové *kecat* s tradiční slezskou nářeční koncovkou. Je tedy jasně vidět, že do nářeční mluvy pronikají i expresivní prvky z jiných jazykových útvarů, jako například zde z obecné češtiny.

Nejčastěji se ovšem vyskytlo slovo *líbat* (45 %), které bylo zjištěno u informátorů z obou škol, především ale u těch, kteří doma běžně hovoří česky. Polský výraz *klamac* označily jako variantu doma běžně používanou 2 % respondentů, všichni mluvčí polštiny z polského gymnázia.

8.44 Líbat se

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Líbat	171	0	34	1	0	28
Calovat	0	0	2	0	16	0
Cucac	9	0	1	0	2	34
Pusovač	2	0	4	1	0	122

Tabulka č. 47: líbat se (1, s. 97)

Nejstarší generace: 100 % calovat

Střední generace: 67 % líbat se, 33 % calovat

U celkem 55 % informátorů nejmladší generace se v dotazníku u této položky objevil výraz *líbat*, druhý výraz z ČJA, *calovat*, vyznačila pouze 4 % respondentů, což je oproti nejstarší a střední generaci značný ústup ze slovní zásoby. V běžné mluvě studentů se nově objevuje expresivní *cucac* (asi u 10 %) a *pusovač* (30 %). Obě varianty se vyskytly především u mluvčích nářečí, mluvčí češtiny dali přednost slovu *líbat*, naopak mluvčí polštiny se přiklonili spíše k *calovat*.

8.45 Rozsvítit

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Rožnout	151	0	38	2	4	166
Zaswiycic	0	0	0	0	1	0
Rozswiycic	0	0	3	0	11	3
Rozswiecic	0	0	0	0	1	0
Zapolic swiatlo	0	0	0	0	1	0

Rozsvítit	31	0	0	0	0	18
-----------	----	---	---	---	---	----

Tabulka č. 48: rozsvítit (1, s. 345)

Nejstarší generace: 100 % rožnout

Střední generace: 77 % rožnout, 23 % rozsvítit

Výraz *rožnout* byl zachycen v dotaznících všech tří generací, u této položky dotazníků se ukazuje tradiční dialekt v slovní zásobě běžné mluvy dobře zachován. U celkem 84 % informátorů z obou škol se vyskytlo *rožnout*, 11 % respondentů vyplnilo *rozsvítit*. Studenti polského gymnázia rozšířili repertoár odpovědí o polská slova *zapolic swiatlo*, *rozswiycic*, *rozswiecic* a *zaswiycic*. Žádné z těchto slov se neobjevilo u respondentů nejstarší či střední generace.

8.46 Omítat

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Pucovat	7	0	0	1	11	115
Omítat	108	0	41	1	0	13
Tynkowac	0	0	0	0	2	0
Nevím, nepoužívám	67	0	0	0	5	59

Tabulka č. 49: omítat (1, s. 373)

Nejstarší generace: 100 % pucovat

Střední generace: 47 % pucovat, 38 % omítat, 15 % nevím, nepoužívám

Slovo, které bylo zachyceno v ČJA, se podařilo prokázat u všech tří generací, nejmladší toto slovo v dotaznících označila v celkem 31 %, což je méně než u starších generací. Mezi těmito informátory převažují studenti polského gymnázia. Ve třetině dotazníků se objevila odpověď nevím, nepoužívám, které byla taktéž zjištěna u střední generace (tam ovšem v menším měřítku).

Ve dvou dotaznících, oba patří mluvčím polštiny z polského gymnázia, se objevil výraz *tynkowacz*. Předpokládám tedy, že tito dva respondenti byli při vyplňování ovlivněni polštinou, kterou doma běžně komunikují, protože u nikoho jiného se tato odpověď nevyskytla.

8.47 Kácet stromy

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Bulat	0	0	0	0	0	0
Stínat	0	0	0	2	0	21
Scinac stromy/drzewa	0	0	24	0	18	137
Kácet	182	0	17	0	0	29

Tabulka č. 50: kácet stromy (2, s. 204)

Nejstarší generace: 100 % scinac

Střední generace: 62 % kácet, 48 % scinac

Výraz *bulat* nebyl zjištěn v žádném dotazníku, dokonce ani u nejstarší generace, proto je zde jasné, že stav zjištěný při výzkumu pro ČJA už dnes neplatí a *bulat* bylo nahrazeno jinými synonymy.

Druhé slovo z ČJA, *stínat*, se objevilo u 5 % informátorů (všichni navštěvují polské gymnázium a jsou mluvčími polštiny nebo nářečí). U nejstarší ani střední generace se tato slova nevyskytla, stejně jako u nejmladší generace byla většina dotazníků označena slovy *kácet* (53 %) nebo *scinac stromy/ drzewa* (41 %). První variantě dávali přednost mluvčí češtiny a také se vyskytla u více než poloviny respondentů střední generace. Druhá se nejvýrazněji projevila na polském gymnáziu.

8.48 Stmívá se

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	Česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Tmí se	0	0	7	0	0	18
cmi sie	0	0	15	0	6	84
idzie noc	0	0	0	0	3	0
sciemia sie	0	0	0	0	5	3
scmiywo sie	0	0	16	0	4	82
Stmívá se	182	0	3	2	0	0

Tabulka č. 51: *stmívá se* (2, s. 347)

Nejstarší generace: 100 % *cmi sie*

Střední generace: 91 % *cmi sie*, 9 % *stmívá se*

Výraz *tmí se*, který odpovídá oblasti Českého Těšína podle ČJA, byl zjištěn jen u nejmladší generace (6 %). U nejstarší i střední generace převládlo slovo *cmi sie*, které ovšem v odpovědích studentů nebylo nejčastější (jen 24 %). Nejfrekventovanějším výrazem se stalo slovo *stmívá se*, které bylo označeno u 100 % mluvčích češtiny z českého gymnázia, celkem tedy u 44 % všech informátorů. Mluvčí nářečí a polštiny dále doplnili výrazy *sciemnia sie*, *scmiwo sie a idzie noc*. Ty byly ale objeveny jen u velmi malého množství informátorů nejmladší generace, u ostatních generací ne.

8.49 Rozednívá se

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	Česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Vidní se	15	0	32	1	0	172
Rozjasnia sie	0	0	0	0	2	1
Swiyto	0	0	9	0	4	11
Wschodzo slonce	0	0	0	0	12	3
Rozednívá se	167	0	0	1	0	0

Tabulka č. 52: *rozednívá se* (2, s. 340)

Nejstarší generace: 100 % *vidní se*

Střední generace: 87 % *vidní se*, 13 % *rozednívá se*

Studenti Gymnázia s polským jazykem vyučovacím rozšířili u této položky repertoár odpovědí o tři slova, *rozjasnia sie* (0,7 %), *swiyto* (5 %), *wschodzo slonce* (3 %). Všechny tři výrazy mají svůj jasný původ v polštině, zde jsou tedy studenti nejspíše ovlivněni vyučováním vedeným v polštině, případně čtením polské literatury v originále.

Mluvčí češtiny se ve většině případů přiklonili k výrazu *rozednívá se* (celkem asi 39 %). *Vidní se*, zachycené v ČJA, bylo zjištěno celkem u 51 % informátorů, mezi nimiž

převládají ti, kteří doma běžně komunikují nářečím. I u nejstarší a střední generace bylo *vidní se* nejčastěji uváděnou možností, u nejmladší generace je ale možné pozorovat pozvolný ústup tohoto nářečního slova z běžné slovní zásoby a nahrazování ho výrazem spisovně českým.

8.50 Kynout

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	Nářečím	česky	polsky	nářečím
Kynout	97	0	8	1	10	39
Rušat	0	0	12	0	1	135
Nevím, nepoužívám	85	0	21	1	7	13

Tabulka č. 53: kynout (1, s. 259)

Nejstarší generace: 100 % rušat

Střední generace: 69 % rušat, 31 % kynout

Tato položka je zajímavá tím, že kromě slov z ČJA, zde informátoři nerozšířili repertoár odpovědí, pouze o *nevím, nepoužívám*. Téměř třetina respondentů nejmladší generace nemá ve své běžné slovní zásobě výraz pro kynout. Toto číslo se mi zdá překvapivě velké, je tedy možné, že došlo k nepochopení zadání této položky. Nejčastější odpovědí bylo *kynout* (36 %) a poté *rušat* (34 %).

Zástupci nejstarší generace ve své slovní zásobě nemají slovo *kynout*, to se ale dostalo do dotazníků střední generace (31 %) a jeho výskyt se ještě zvýšil u studentů obou gymnázií (36 %).

8.51 Ždímat

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Kroutit	11	0	29	0	0	12
Ždímat	181	0	8	2	6	21
Wykryncac	0	0	4	0	12	154

Tabulka č. 54: ždímat (1, s. 323)

Nejstarší generace: 100 % wykryncac

Střední generace: 58 % wykryncac, 42 % ždímat

Slovo *kroutit*, které má oblasti Českého Těšína odpovídat podle ČJA, se vyskytlo pouze v dotaznících nejmladší generace (12 %). Většina informátorů totiž dala přednost slovu *ždímat*, asi 50 %, tedy o několik procent více než ve střední generaci. Polské *wykryncac* se u nejmladší generace objevilo pouze u mluvčích polštiny a nářečí, nebylo zaznamenáno u žádného mluvčího češtiny, celkem jej použilo 38 % respondentů. Na této položce můžeme vidět, že do slovní zásoby běžné mluvy nejmladší generace proniká polština a tradiční nářeční výraz oproti nejstarší a střední generaci ustoupil.

8.52 Bydlet

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Bydlet	178	0	10	2	0	15
Meškat	0	0	28	0	16	49
Bywac	4	0	3	0	2	123

Tabulka č. 55: bydlet (1, s. 350)

Nejstarší generace: 62 % bywac, 38% meškat

Střední generace: 54 % bywac, 23% meškat, 23 % bydlet

U této položky dotazníku se většina informátorů shodla s ČJA. U nejmladší generace je to 48 % u slova *bydlet* (převážně mluvčí češtiny) a 22 % *meškat*. Do běžné mluvy nejstarší generace výraz *bydlet* nepronikl, u střední generace se k němu přiklonila téměř čtvrtina informátorů. Ve všech generacích se také objevilo nářeční *bywac*, mezi studenty to bylo 30 % dotázaných, nejčastěji mluvčí nářečí. Objevuje se zde tendence, kdy do slovní zásoby postupně proniká slovo spisovně české (*bydlet*) a vytlačuje nářeční *meškat*.

8.53 Překážet

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Zavadzat	0	0	0	1	13	48
Wadzic	38	0	40	0	5	131
Překážet	44	0	1	1	0	8

Tabulka č. 56: překážet (1, s. 163)

Nejstarší generace: 94 % zavazdat, 6 % wadzic

Střední generace: 86 % zavazdat, 14 % wadzic

Zavazdat se vyskytlo u 14 % informátorů, ani jeden z nich však nebyl z českého gymnázia. Nejčastější odpovědí bylo *wadzic* (50 %), což se liší od nejstarší a střední generace, u které bylo *wadzic* až na druhém místě, první bylo ČJA doložené *zavazdat*. Necelých 13 % informátorů, především mluvčích češtiny, označilo jako běžně mluvenou variantu slovo *překážet*, které se v dotaznících nikoho z dalších generací neobjevilo.

Výraz *zavazdat* se tedy postupně vytrácí z běžné mluvy a je nahrazen slovy *wadzic* a *překážet*.

8.54 Zkazit

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Zkazit	178	0	1	2	0	3
Popsut	0	0	14	0	4	74
Zepsut	4	0	16	0	6	96
Zniszczyc	0	0	0	0	8	14

Tabulka č. 57: zkazit (1, s. 163)

Nejstarší generace: 74 % zepsut, 36 % popsut

Střední generace: 63 % zepsut, 27 % zkazit

Oba výrazy z ČJA se u této položky podařilo doložit v dotaznících nejmladší generace, *zkazit* 43 %, *popsut* 21 %. Polský výraz *zniszczyc* se objevil u 5 % informátorů, kteří se všichni vzdělávají na polském gymnáziu a jsou mluvčí nářečí nebo polštiny. Zbýlých 28 % dotázaných označilo v dotazníku slovo *zepsut*, které se také objevilo u nejstarší a střední generace.

8.55 Uhodit se

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Řnout se	8	0	0	0	6	47

Piznout se	0	0	2	0	2	32
Szasnyc se	0	0	4	0	3	5
Jebnyc se	26	0	8	0	2	43
Buchnyc se	11	0	15	0	3	32
Walnyc se	0	0	12	0	2	28
Uhodit se	137	0	0	2	0	0

Tabulka č. 58: uhodit se (1, s. 169)

Nejstarší generace: 42% piznout se, 48% řnout se, 10% buchnyc se

Střední generace: 65% řnout se, 35% walnyc se

V oblasti Českého Těšína byla v ČJA doložena slova *řnout se* a *piznout se*. Obě jsou zastoupena v odpovědích nejmladší generace, většinou však u studentů polského gymnázia. *Řnout se* u 17 % a *piznout se* u 8 % dotázaných.

Všechny odpovědi, které se vyskytly v dotaznících nejmladší generace, jsou poměrně rovnoměrně zastoupeny. Nejčastější je však neutrální výraz *uhodit se*, jež si vybralo celkem 32 % informátorů, z toho všichni jsou mluvčí češtiny. Velmi zajímavé je, že oproti nejstarší a střední generaci se u studentů repertoár odpovědí rozšířil, například i o velmi expresivní *jebnyc se* (18 %) nebo o slovo *szasnyc*.

8.56 Protože

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Bo	161	0	41	2	1	155
Tymu	0	0	0	0	2	22
Poniewaz	0	0	0	0	4	2
Dlatego že	0	0	0	0	11	7
Protože	21	0	0	0	0	1

Tabulka č. 59: protože (5, s. 477)

Nejstarší generace: 100% bo

Střední generace: 100% bo

V dotaznících nejmladší generace byla nejčastější odpovědí, stejně jako u referenčního vzorku dvou dalších generací, varianta *bo*, která je typická pro všechna slezská nářečí, nejen pro polsko-český smíšený pruh. U studentů její výskyt nebyl stoprocentní, nýbrž 84 %. Mezi studenty Gymnázia s polským jazykem vyučovacím se objevily také polské výrazy *poniewaz* a *dlatego że*, které do běžné mluvy pronikly nejspíše vlivem školního vyučování vedeného v polštině. Spisovně české *protože* bylo zjištěno u 5 % informátorů.

Zde se potvrdil poznatek z dřívějších položek dotazníků, a to že to nejznámější či nejvýraznější nářeční lexikum je zachováno i ve slovní zásobě nejmladší generace. *Bo* je mezi mluvčími tak zakořeněno, že jej nedokázala vytěsnit ani každodenní napomínání pedagogů ve školách, kteří žákům neustále zdůrazňují, že se *bo* v hovoru používat nesmí.

8.57 Také

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Těž	0	0	0	0	0	0
Tež	175	0	41	1	18	186
Také	7	0	0	1	0	1

Tabulka č. 60: také (5, s. 565)

Nejstarší generace: 100% tež

Střední generace: 100% tež

Výraz *těž*, který odpovídá ČJA, se nepodařilo zjistit u žádného informátora. Obecně slezskému krácení vokálů však odpovídá varianta *tež*, kterou označilo 100 % nejstarší i střední generace a také 98 % nejmladší generace. Zbylá 2 % náleží slovu *také*, jež se objevilo především u mluvčích češtiny, po jednom případě pak i u mluvčího nářečí a polštiny.

8.58 Nyní

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	Nářečím
Teraz	15	0	35	2	18	187
Teď	167	0	6	0	0	0

Tabulka č. 61: nyní (5, s. 537)

Nejstarší generace: 100% teraz

Střední generace: 100% teraz

U slova *nyní* se objevil nejmenší repertoár odpovědí, pouze dvě. Nejstarší a střední generace se ve 100 % shoduje s ČJA, u nejmladší generace je to 60 %. V tomto čísle jsou zastoupeni všichni mluvčí, nejméně však ti, kteří doma komunikují česky. Tato skupina se přiklonila spíše k výrazu *ted'*, což odpovídá jejich tvrzení, že běžně doma hovoří česky.

Teraz se dokázalo udržet v běžné mluvě napříč generacemi, což dokládá moji domněnku, že mezi nejmladší generací zůstanou zachována především slova označující věci, stavy a jevy z každodenního života, naproti tomu vesnické a zemědělské lexikum už bude pro studentů gymnázií neznámé.

8.59 Nějak

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Jaksi	0	0	15	1	9	135
Jakosi	0	0	19	0	7	21
Jakos	0	0	0	0	2	0
Nějak	182	0	7	1	0	31

Tabulka č. 62: nějak (5, s. 551)

Nejstarší generace: 100% jaksi

Střední generace: 56% jaksi, 44% jakosi

U 38 % informátorů nejmladší generace se dotazník shoduje se stavem z ČJA, jde především o mluvčí nářečí a polštiny. Výraz *nějak* byl zjištěn u 51 % respondentů, přiklonilo se k němu všech 182 mluvčích češtiny z českého gymnázia, ale i několik mluvčích nářečí.

Tato položka dotazníku velmi hezky dokládá postupný ústup slova *jaksi* z běžné mluvy. U nejstarší generace je zastoupeno ve 100 %, u střední už jen 56 % a u informátorů nejmladší generace dokonce pouze 37 %.

8. 60 Dnes

	Český jazyk vyučovací			Polský jazyk vyučovací		
	česky	polsky	nářečím	česky	polsky	nářečím
Džišo	0	0	41	2	16	187

Dneska	13	0	0	0	0	0
Dzisaj	0	0	0	0	2	0
Dnes	169	0	0	0	0	0

Tabulka č. 63: dnes (5, s. 537)

Nejstarší generace: 100% džišo

Střední generace: 100% džišo

U této položky dotazníku panuje mezi nejstarší a střední generací naprostá shoda. Výraz *džišo* se vyskytl u 57 % nejmladší generace, především u mluvčích nářečí a polštiny. Tato shoda je podle mě způsobena především tím, že výraz pro dnes patří mezi každodenně užívaná slova, která tedy mají největší šanci se v běžné komunikaci udržet, což dokazuje i jeho tak častý výskyt mezi nejmladší generací. Nejde tedy o zapomenutý nářeční výraz, ale o živé slovo. U mluvčích češtiny z českého gymnázia převládlo slovo *dnes* (celkem jej uvedlo 39 % informátorů).

8.61 Porovnání odpovědí v nahrávkách a v dotaznících

Hlavním cílem nahrávání bylo zjistit, jak se liší odpovědi informátorů v dotaznících a v mluvené komunikaci. Při srovnání dat od informátorů, kteří se zúčastnili obou fází výzkumu, tedy dotazníkové i nahrávání rozhovorů, jsem zjistila, že odchylka mezi tím, jak si jednotliví respondenti myslí, že mluví, a tím, jak se ukázalo, že doopravdy mluví, byla 16 %, 10 %, 33 %, 5 %, 16 %. Průměrná hodnota odchylky je tedy u těchto informátorů 16 %, což je mnohem menší hodnota, než jsem vzhledem k prostudované literatuře o dotaznících očekávala.

9. Porovnání výsledků výzkumu s diplomovou prací Lucie Kluskové

V této části bakalářské práce bylo mým původním cílem porovnat výsledky mého dotazníkového výzkumu s magisterskou diplomovou prací studentky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, konkrétně s prací Lucie Kluskové *Proměny lexika běžné mluvy v polsko-českém smíšeném pruhu* (2009). Tuto práci jsem vybrala především proto, že se v ní autorka zabývala oblastí v těsné blízkosti Českého Těšína a také pochází z poslední doby.

Lucie Klusková postupovala ve své práci tak, že v dotazníku nabídla informátorům rovnou nářeční tvar doložený v ČJA a zjišťovala, zda jej používají, či dávají přednost jinému

tvaru. S jejím dotazníkem mohu porovnat položky: *dvojčata, polštář, ovar, kobliha, slanina, potkan, kynout, stejný*. Celkem získala data od 169 informátorů, z nichž pouze 40 je z věkové kategorie 15-29 let (což je věkové vymezení informátorů, které se nejvíce blíží mojí práci) a pouhých 27 z nich pochází z města

Je nutné si uvědomit, že tato práce nemá totožně vymezené informátory a také jejich množství se liší. Dalším důležitým rozdílem je forma dotazníků a metoda výzkumu, jakou autorka zvolila, a ani ta není, se mnou připraveným dotazníkem, shodná. Musím upozornit i na skutečnost, že informátoři Kluskové pocházejí z různých míst polsko-českého smíšeného pruhu.

V následujících tabulkách počítám u práce Lucie Kluskové jen informátory ze skupiny 15-29 let a v horním sloupci vždy uvádím výraz, který svým respondentům nabídla. Mohu tak zjistit, zda si i moji informátoři vybrali stejnou možnost.

9.1 Dvojčata

	Bližňynta
Klusková	0 %
Hauerová	0 %

Tabulka č. 64: dvojčata

V mojí práci se objevilo celkem pět různých nářečních výrazů pro slovo *dvojčata*, které celkem použilo 44 % informátorů, žádný z nich ale neodpovídá slovu, které do svého výzkumu zvolila Klusková (*bližňynta*).

9.2 Polštář

	zoglovek
Klusková	30 %
Hauerová	45 %

Tabulka č. 65: polštář

Je překvapivé, že jen 30 % informátorů označuje polštář, věc denní potřeby nářečním výrazem.

9.3 Ovar

	Podgarlina
Klusková	33 %
Hauerová	18 %

Tabulka č. 66: ovar

Zde se ukázala jako výhodná metoda Kluskové. Pokud už je informátorům daný nářeční výraz nabídnout, je pro ně snazší si jej připomenout a označit ho za známý, i když v jejich aktivní slovní zásobě možná ani není.

9.4 Kobliha

	Replik
Klusková	41 %
Hauerová	48 %

Tabulka č. 67: kobliha

U slova kobliha se obě metody shodly, téměř polovina respondentů používá výraz *kreplik*.

9.5 Slanina

	Špyrka
Klusková	48 %
Hauerová	20 %

Tabulka č. 68: slanina

Při vyhodnocování mého výzkumu se u slova slanina vyskytl široký repertoár různých používaných ekvivalentů, informátoři proto mohli dát přednost jiné možnosti, čímž si vysvětlují poměrně značný rozdíl v našich výsledcích.

9.6 Potkan

	Ščur
Klusková	71 %
Hauerová	0 %

Tabulka č. 69: potkan

Celkem jsem v dotaznících zaznamenala čtyři různé označení pro potkana, ani jeden z nich ale neodpovídá slovu *ščur*.

9.7 Kynout

	rušac
Klusková	22 %
Hauerová	0 %

Tabulka č. 70: kynout

U 43 % informátorů se v mém výzkumu objevil výraz *rušat*, *rušac* však ani jednou.

9.8 Stejný

	jednaki
Klusková	4 %
Hauerová	0 %

Tabulka č. 71: stejný

U této položky bylo v mém průzkumu doloženo celkem sedm různých nářečních výrazů, ani jeden informátor ale v dotazníku nevyplnil slovo *jednaki*, ale někteří použili velmi podobné *jednaký*.

Po prostudování a porovnání výsledků těchto dvou prací jsem došla k závěru, že různé metody musí přirozeně přinášet různé výsledky. Kluskové bych vytkla především malý počet informátorů, nemyslím si, že by 169 dotazníků bylo dostatečně reprezentativním vzorkem. Pokud jde o její metodu výzkumu, myslím si, že není zcela vhodná. Nabízet mluvčímu nářeční variantu slova a poté se ho ptát, zda ji zná, či nezná, je podle mě zavádějící. Respondenti si na dané slovo mohou vzpomenout a přitom jej sami aktivně vůbec nemusí používat, stačí že ho slyšeli například v rodině.

V mojí práci můžeme sledovat širší repertoár nářečních výrazů, Klusková vždy nabízí pouze jeden, čímž svoje respondenty omezuje. Je možné, že pro určité slovo používají nářeční pojmenování, pokud se ale neshodnou se zadáním dotazníku, nemohou tuto skutečnost nijak projevit.

U čtyř z celkem sedmi společných položek se v mém výzkumu nářeční tvar uvedený v práci Kluskové vůbec neobjevil. Zde vidím výhodu v mojí metodě zkoumání, která dovolí každému informátorovi uvést přesně takový výraz, který pro danou položku dotazníku doma běžně užívá.

10. Závěry

Z analýzy získaných dat vyplývá, že ve slovní zásobě běžné domácí mluvy nejmladší generace v Českém Těšíně dochází k mísení tradičního teritoriálního dialektu a spisovné češtiny a polštiny. Polština ovšem zasahuje pouze do mluvy těch, kteří se vzdělávají v polském vyučovacím jazyce, protože je přirozené, že jazyk, který tito studenti používají několik hodin každý den pro komunikaci ve škole, se v jejich běžné mluvě projeví. Tento jev se ještě zesiluje, pokud tito studenti doma komunikují polsky. Pokud se u některých položek dotazníku vyskytl široký repertoár odpovědí, byl v naprosté většině případů zapříčiněn velkou rozmanitostí odpovědí u studentů polského gymnázia, u nichž se často objevovalo několik obměn nářečního tvaru či tvary spisovně polské. Naopak běžné mluvy informátorů z Gymnázia Český Těšín se spisovná polština nijak nedotýká, naopak se v jejich běžné mluvě projevuje silný vliv spisovné češtiny.

„Mezi mladými zmíněných tří skupin těšínského Slezska je tradiční dialekt nejlépe uchován u zaolšských Poláků a nejméně u etnických Čechů“ toto tvrzení Mileny Šipkové můj výzkum potvrdil (Šipková, 1997, s. 157). Nářeční výraz zachycený v ČJA byl nejčastěji používán u mluvčích polštiny z Gymnázia s polským jazykem vyučovacím, následovali mluvčí nářečí z obou škol a nejméně se s ČJA shodovaly odpovědi studentů, z českého gymnázia, kteří doma mluví česky. Tento fakt se potvrdil v mnohých slovech, nejvýrazněji např. *krocán* a *hubený*.

Mezi nejmladší generací se vyskytly také výrazy, které nebyly zachyceny ani v ČJA, ani u referenčního vzorku nejstarší a střední generace: *dzieucha*, *pulok*, *poczek*, *pomyje*. To svědčí o velké rozmanitosti mluvy nejmladší generace v Českém Těšíně, kdy i v rámci dotazníku jednoho mluvčího byly např. zachyceny tvary nářeční i polské nebo nářeční i české zároveň. U několika respondentů se dokonce objevila trichotomie odpovědí, což by mohlo být velmi zajímavé při bližším sociolingvistickém výzkumu, ve kterém by se dalo zjistit, v jaké situaci dávají tito informátoři přednost jakému jazyku a proč, kdy u nich dochází ke střídání kódů a zda se tato situace blíží či neblíží diglosii.

Od výsledků získaných u referenčního vzorku nestarší a střední generace se mluva studentů lišila nejvíce tehdy, když se přiklonili k spisovně českému tvaru. Spisovná čeština do

vzorku informátorů nejstarší generace nezasáhla vůbec, ve střední generaci se objevila např. u slov *světnice*, *polštář* nebo *vepřové maso*.

Ze zpracování dotazníků vyplynulo, že v běžné mluvě nejmladší generace jsou některé nářeční výrazy stále živé, např. *baba*, *bo*, *špyrka* atd. Nejčastěji se jedná o slova používaná v každodenní komunikaci ze sémantických okruhů člověk a domácnost. To potvrzuje i moje vlastní zkušenosti jako uživatelky jazyka. Jde především o dialektismy, které nejmladší generace používá doma a často je slyší v běžné komunikaci v rodině, proto z běžné slovní zásoby nemizí, naopak se v ní drží i u dnešních studentů.

Slova, se kterými se nejmladší generace setkává zřídka např. *kulatá příčka u žebříku* byla zachycena jen u velmi malého vzorku respondentů, což dokládá ústup nářečí z běžné mluvy studentů. Méně používané lexikum se u nejmladší generace přesouvá z nářečí spíše do spisovné češtiny.

Na základě výzkumu lze vidět, že některá slova ustupují z běžně mluveného jazyka nejmladší generace, i když jsou u střední a nejstarší generace ještě poměrně zachována. Konkrétně jde o slova jako je: *sztrucel*, *velka ležka*, *vjo* apod. Tyto závěry potvrzují moje původní domněnky, že tradiční teritoriální dialekt bude nejvíce zachován v běžné mluvě nejstarší generace.

Naprostá neznalost se u informátorů všech tří generací projevila u dvou dotazníkových položek: *bidýlko nad kamny* a *neposečená stěbla za sekáčem*. Podle mého výzkumu tedy už nářeční ekvivalenty tak, jak jsou uvedeny v ČJA, zcela vymizely. Ani jeden z respondentů do dotazníku neuvedl tvar zachycený v ČJA, dokonce ani mluvčí nejstarší generace. Vysvětlení bych mohla nalézt ve skutečnosti, že všichni informátoři nejstarší a střední generace pocházejí z města a celý život v něm žijí, takže se s tak specifickou vesnickou slovní zásobou nesetkali. U nejmladší generace je vysvětlení stejné, přidává se k němu také fakt, že *bidýlko nad kamny* je v dnešní době už historismus, nejmladší generace jej může znát asi jen z muzea, takže je pochopitelné, že nepatří do jejich běžně mluveného jazyka.

Touto prací bych chtěla otevřít další témata ke zkoumání například hláskosloví běžné mluvy nejmladší generace v Českém Těšíně nebo také porovnání současného stavu se stavem zachyceným v ČJA v doplňkovém zkoumání městské mluvy. Velmi přínosné by mohlo být porovnání výsledků, které jsem získala, se stejným dotazníkovým výzkumem u nejmladší generace v Polském Těšíně. Zjištění, jak dalece je rozdílný vývoj běžně mluveného jazyka u těchto studentů, jejichž předkové ještě žili v jednom státě, by bylo jistě velmi zajímavé. Moje

bakalářská práce by také měla být přípravou materiálu pro diplomovou práci, ve které bych se chtěla podrobně zaměřit na idiolekt jednoho mluvčího nejmladší generace pocházejícího z polsko-českého smíšeného pruhu.

11. Seznam literatury

11.1 Seznam citované literatury

Balhar, J. a kol. *Český jazykový atlas I.- V.* Praha: Academia, 1992, 1997, 1999, 2002, 2005. ISBN 80-200-0013-5

Balhar, J. *Skladba lašských nářečí.* Praha: Academia, 1974.

Bělič, J. *Nástin české dialektologie.* Praha: SPN, 1972.

Bogoczová, I. *Jazyková komunikace mládeže na dvojjazyčném území českého Těšínska.* Ostrava: Sfinga, 1993. ISBN 80-7042-387-0.

Daneš, F. a kolektiv: *Český jazyk na přelomu tisíciletí.* Praha: Academia, 1997.

Davidová, D. a kol. *Kapitoly z dialektologie.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 1992.

Dubisz, Karas, Kolis. *Dialekty i gwary polskie.* Warszawa: Wiedza powszechna, 1995.

Encyklopedický slovník češtiny. Ed. Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová. Praha: Lidové noviny, 2002.

Kellner, A. *Odras života slezského lidu v jazyce.* In: Naše řeč 5-6, ročník 34, 1950.

Kellner, A. *Východolašská nářečí 1, 2.* Dialektologická komise při Matici moravské v Brně, 1946, 1949.

Kloferová, S. *Český jazykový atlas a výzkum běžné mluvy aneb Co máme a co nemáme.* IN: Naše řeč 1, ročník 89, 2006.

Kloferová, S. *Mluva v severomoravském pohraničí.* Brno: MU v Brně, 2000.

Kloferová, S. *O mluvě mladé generace v nově osídleném severomoravském pohraničí.* In: Naše řeč 5, ročník 70, 1987.

Klusková L. *Proměny lexika běžné mluvy v česko-polském smíšeném pruhu.* Magisterská diplomová práce. Brna, 2009

Krčmová, M. *Běžně mluvený jazyk v Brně.* Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981.

Lamprecht, A. (red.): *České nářeční texty*. Praha: SNP, 1976.

Nekvapil, Sloboda, Wagner. *Mnohojazyčnost v České republice- základní informace*. Praha: NLN, 2009.

Tyl, Z. *Z knih, časopisů a novin*. IN: Naše řeč 1-2, ročník 38, 1955.

Słownik gwar polskich. Ed. Mieczysław Karas. Krakow: Instytut języka polskiego, 1982.

Stolařík, Štika, Tomolová. *Těšínsko*. Šenov u Ostravy, Tilia, 1997.

Šembera, A.V. Základové dialektologie československé. S příklady všech řečí slovanských a různorečí českých, moravských a slovenských.

http://books.google.cz/books?id=x2xbAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Šipková, M. *Hranice jazyka a identity v těšínském Slezsku*. IN: Naše řeč 3, ročník 80, 1997.

11.2 Seznam prostudované literatury

Dotazník pro výzkum českých nářečí, Praha—Brno 1964. Sestavila česká dialektologická komise při Ústavu pro jazyk český ČSAV za předsednictví J. Běliče.

Davidová, D. a kol. *Mluvená čeština na Moravě*. Ostrava: Tilia, 1997..

Disman, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2000.

Hučíková, Z. *Slovní zásoba nářečí Třince*. Diplomová práce. Brno, 1971.

Kellner, A. *Úvod do dialektologie*. Praha: SNP, 1954.

Klusková, L. *Jazyková komunikace dětí a mládeže v česko-polském smíšeném pruhu*.

Bakalářská diplomová práce. Brno, 2007.

Murová, D. *Současné tendence ve vývoji slovní zásoby obce Petřvald*. Bakalářská diplomová práce. Brno, 2006.

Příruční mluvnice češtiny. Edited by Petr Karlík – Marek Nekula – Jana Pleskalová. Praha:

Lidové noviny, 2001.

Téma, B. *Mluva studentů východního Těšínska*. Praha: SNP, 1965.

Valíková, D. *Běžně mluvený jazyk nejmladší generace města Havířov*. Kandidátská disertační práce. Brno, 1967.

12. Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník pro nejmladší generaci

Příloha 2: Dotazník pro nejstarší a střední generaci

Příloha 3: Nahrávky rozhovorů (přiloženy na CD)

